

KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI BAĞLAMINDA HASSAS DURUMDAKİ YABANCILARIN İDARİ GÖZETİMİ

Immigration Detention of Vulnerable Foreigners in the Context of the Right to Liberty and Security

Dr. Öğr. Üyesi Esra YILMAZ EREN*

Öz: Çocuklar, hamile ve bebek emziren kadınlar, yalnız ebeveynler, zihinsel ya da fiziksel hastalığı olanlar, engelliler, yaşlılar, insan ticareti mağdurları, işkence, tecavüz veya diğer psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet biçimlerine maruz kalan kişiler literatürde hassas durumda olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler sığınma aramak için başvurdukları devlette özgürlükleri kısıtlanarak idari gözetim tedbirine konu olduklarında kişisel kırılganlıkları nedeniyle kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı yanında başka hak ihlallerine de maruz kalmaktadırlar.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi son yıllarda hassas durumda bulunan kişilere ilişkin detaylı bir içtihat oluşturmuştur. Mahkeme, hassasiyeti ihlal eşliğini düşüren bir unsur olarak değerlendirmekte ve hakları ihlal edilen kişilerin hassas durumda olması halinde devletlerin özen ve koruma yükümlülüklerini daha geniş yorumlamaktadır. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında hassas kişilerin idari gözetimi gereklilik ve orantılılık ilkeleri bağlamında katı bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Bu çalışma kapsamında AIHM içtihadında kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ve idari gözetim konusunda genel bilgiler verildikten sonra hassas durumda olma/kırılganlık kavramı incelenecektir. AIHM'in hassas durumda olanların idari gözetiminde oluşturduğu ilkeler belirlenerek, bu kişilere karşı devletlerin arttırılmış pozitif yükümlülükleri değerlendirilecektir. Son bölümde Türkiye uygulaması bağlamında karşılaştırmalı bir analiz yapılarak hassas durumda bulunan kişiler bakımından hukuka uygun idari gözetim uygulaması için öneriler ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Hassas durumdaki kişiler, idari gözetim, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, idari gözetime alternatif tedbirler, pozitif yükümlülükler

Abstract: Children, pregnant and breastfeeding women, single parents, individuals with mental or physical illnesses, people with disabilities, the elderly, victims of human trafficking, and those who have endured torture, rape, or other forms of severe psychological, physical, or sexual violence represent particularly vulnerable groups who are in a more precarious position during migration journeys. When these individuals are subjected to immigration detention measures in the state where they seek asylum, their personal characteristics and circumstances often render them susceptible to violations of not only their right to liberty and security but also other fundamental rights.

In recent years, the European Court of Human Rights has established a comprehensive jurisprudence concerning individuals in vulnerable situations. The Court views vulnerability as a factor that lowers the threshold for establishing a violation, leading to a broader interpretation of states' obligations to exercise care and protection when the rights of such individuals are infringed. In the context of the right to liberty and security, the administrative detention of vulnerable individuals is subjected to rigorous scrutiny, particularly within the framework of the principles of necessity and proportionality.

In this study, following an overview of the right to liberty and security, as well as administrative detention in the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECtHR), the concept of vulnerability will be critically examined. The principles articulated by the ECtHR concerning the administrative detention of vulnerable individuals will be identified, and the heightened positive obligations imposed on states in relation to such individuals will be analyzed. In the final section, a comparative analysis will be undertaken in the context of Turkey's domestic practice, with recommendations proposed for ensuring the legality of administrative detention practices with respect to individuals in vulnerable situations.

Keywords: Vulnerable people, immigration detention, right to liberty and security, alternatives to immigration detention, positive obligations.

* Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi, eren@tau.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5422-9247

Makale Geliş Tarihi: 12.08.2024, Makale Kabul Tarihi: 10.10.2024

GİRİŞ

Devletler sınır kontrolü ve yasadışı göçün önlenmesi bağlamında idari gözetim tedbirini sıklıkla uygulamaktadırlar. Sığınmacıların hareket serbestisinin ciddi biçimde sınırlandırıldığı ve imkanları kısıtlı ortamlarda kalmaya zorlanması kişi ve özgürlüğü ve güvenliği hakkına ağır bir müdahale teşkil etmektedir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 5(1)(f)'de ülke topraklarına usule aykırı girişin engellenmesi ya da bir kişi hakkında mevcut sınırdışı veya iade işleminin bulunması sebebine dayanılarak maddi ve usuli şartlara uygun biçimde kişilerin yakalanması veya tutulması, kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkının bir istisnası olarak meşru kabul edilmektedir.

İç savaş, yaygın şiddet, iklim değişikliği gibi farklı sebeplerle oluşan göç hareketliliği, binlerce kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve hasta kişinin de ülkelerini terk etmesine ve farklı ülkelerde sığınma aramasına sebep olmuştur. Literatürde “hassas durumda” veya “kırılgan” olarak nitelendirilen bu kişilerin, göç yolculuğunun tehlike ve riskleri yanında özenle durumlarından kaynaklanan savunmasızlıkları nedeniyle daha özenle korunmaları gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de hassas durumdaki kişilerin korunmasına ilişkin son yıllarda detaylı bir içtihat geliştirmiştir. Mahkeme, hakları ihlal edilen kişilerin hassas durumda olmaları halinde devletlerin özen ve koruma yükümlülüğünün arttığını vurgulamaktadır.

Türkiye dünyanın en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülkesi olarak halihazırda 28 geri gönderme merkezinde çok sayıda sığınmacıyı gözetim altında tutmaktadır. Bu sığınmacılar arasında çocuklu aileler, hamile ve engelliler gibi hassas kişiler de bulunmaktadır. Bu kişilerin gözetim altına alınması ve gözetim altında tutulduğu koşullar AİHM önünde pek çok başvuruya konu olmaktadır. Bu makalenin amacı AİHM içtihadında hassas durumda olmanın kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bağlamında nasıl ele alındığını ve bu içtihadın idari gözetim uygulamalarına yansımalarını ele alarak Türkiye uygulamasının uluslararası insan hakları hukukuna uyumlu hale gelmesine katkıda bulunmaktır.

Çalışma kapsamında ilk bölümde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı genel hatlarıyla ele alınmış; ikinci bölümde ise AİHM içtihadı ışığında idari gözetimin içeriği ve koşullarına kısaca değinilmiştir. Üçüncü bölümde öncelikle hassas durumda olma/kırılganlık kavramı incelenmiş; daha sonra refakatsiz çocuklar, refakatli çocuklar, çocuklu ebeveynler ve hamile kadınlar ile hasta ve engelli bireyler ve diğer hassas kişiler başlıkları altında Mahkemenin hassas kişilerin idari gözetiminde oluşturduğu standartlar ve bu kişilere karşı devletlerin sorumlulukları incelenmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise hassas durumda bulunan kişiler bakımından devletlerin idari gözetime alternatif tedbirler sunmasına ilişkin pozitif yükümlülükleri incelenmiş ve Türkiye uygulamasına yönelik önerilere yer verilmiştir.

I. GENEL OLARAK KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı; devletlerin kişilerin haklarına keyfi olarak müdahale etmelerini engelleyen ve bireylerin haklarını devlete karşı

koruyan temel bir haktır. Kişi özgürlüğü kavramı bireyin hareket serbestliğinden alıkonulmaması ve fiziki mekan içinde yer değiştirme serbestisi olarak tanımlanmaktadır.¹ Bu hak ile kişinin keyfi olarak yakalanıp, göz altında tutulması, tutuklanması, hareket serbestisinin kısıtlanması engellenmekte ve önceden yasayla belirlenmiş ve sınırlı haller dışında özgürlükten yoksun bırakılmama güvence altına alınmaktadır. Gözaltına alma, tutuklama veya hükümlü olunan cezanın infazı gibi ceza hukukuna bağlı sebepler yanında, kişinin hareket özgürlüğünün engellendiği tüm haller de hakkın kapsamındadır.² Pek çok hakkın kullanılabilmesinin ön şartı olan kişi özgürlüğü hakkı sahip olduğu önem nedeniyle pek çok ulusalüstü belgede güvence altına alınmıştır.³

AİHS madde 5 herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğunu düzenleyerek belirtilen istisnalar dışında⁴ ve yasanın öngördüğü usule uymaksızın hiç kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağını hüküm altına almaktadır.⁵ Kişi özgürlüğünün hangi koşullarda sınırlandırılacağı tahdidi olarak sayılmıştır ve yorum yoluyla genişletilmesi Sözleşme'nin ihlali anlamına gelecektir. Ayrıca özgürlüğe ilişkin her kısıtlamanın ulusal mevzuatta öngörülebilir ve şeffaf biçimde düzenlenmiş olması gerekmektedir.⁶ AİHS madde 5 kapsamında gözaltına alma, yakalama, tutuklama, bir yere kapatma gibi kişi özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar

¹ Harris, O'Boyle&Warbrick- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Çev. Mehveç Bingöllü Kılıç/Ulaş Karan, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021, s. 276; Tolga Şirin, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı-Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi- 1, Avrupa Konseyi, 2018, s. 3; Osman Doğru/Atilla Nalbant, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar, Avrupa Konseyi Yayınları, 1. Cilt, 2012, 365-598. İbrahim Şahbaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği", S. 55, 2004, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, ss.221-225, s. 205.

² Özgürlükten yoksun bırakma polis gözetimi, tutuklama, mahkumiyet sonrası tutma, ev hapsi, idari gözetim, zorunlu tedavi, çocukların kamusal gözetimi ve bir havaalanının sınırlı bir bölümünde hapsedilmeleri ve gönülsüz nakledilme gibi örnekleri kapsar. UN Human Rights Committee, General Comment No. 35: Article 9, Liberty and security of person, 30 October 2014, CCPR/C/GC/35. Şirin, s. 22.

³ İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, m. 3; BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m. 9; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı m. 6; Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi m. 1; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi m. 7; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 5 ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 19 bu hakkı düzenlemektedir.

⁴ Bu istisnalar; madde 5(1)(a)-(f) bentlerinde sayılmıştır. Kişi güvenliği hakkı mutlaktır sadece Sözleşme'de düzenlenen kriterlere bağlı olarak kısıtlanabilir. East African Asian v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 4403/70 (joined), 14.12.1973 § 232. Kamma v. Hollanda, AİHM, B. No: 4771/71, 14.7.1974, p. 9

⁵ Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı için bkz Doğru/Nalbant, s. 365-411; Harris/O'Boyle/Warbrick, s. 275-351.

⁶ Doğru/Nalbant, s. 371.

değerlendirilirken ilgili tedbirin türü, süresi, başvuru üzerindeki etkisi ve uygulanma şekli gibi kriterler dikkate alınmaktadır.⁷

II. AİHM İÇTİHADINDA İDARİ GÖZETİM

Uluslararası hukuka göre devletler, andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerle uymak şartıyla, yabancıların ülke topraklarına girmelerini, ülke topraklarında bulunmalarını ve ülke topraklarından çıkarılmalarını düzenleme hakkına sahiptirler.⁸ Devletler bu yetkiyi kullanarak ülkelerine giriş yapmış bulunan yabancıların kayıt altına alınması, uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi ve haklarında sınır dışı kararı⁹ verilen yabancılar bakımından sınır dışı işlemi uygulanması amacıyla kişileri alıkoymakta¹⁰ ve idari gözetim uygulamaktadırlar.¹¹ Kişilerin yurt, transit merkezi gibi adlandırmalardan bağımsız olarak kendi istekleri ile ayrılmadıkları her mekan, kişi özgürlüklerinin kısıtlandığı idari gözetim mekanı olarak kabul edilmektedir.¹² Her ne sebeple uygulanırsa uygulansın idari gözetim tedbiri kişi özgürlüğüne müdahale teşkil etmekte ve kişilerin özgürlükleri kısıtlandığı için ceza yargılaması sonrası tutulmaya benzer

⁷ Guzzardi v. İtalya, AİHM, B. No: 7367/76, 6.11.1980, § 93: “Bir kimsenin özgürlükten yoksun bırakılmış olup olmadığı, uygulanan tedbirin türüne, süresine ve sonuçlarına göre tespit edilir.”

⁸ Guy S. Goodwin-Gill, International Law and the Movement of Persons Between States, Oxford University Press, London, 1978; Kay Hailbronner, “The Right to Asylum and the Future of Asylum Procedures in the European Community”, C. 2, S. 3, 1990, International Journal of Refugee Law, ss.341-360.

⁹ Sınır dışı etme; devletlerin kamu düzenini veya güvenliğini sağlamak amacıyla yabancıları ülkelerinin dışına çıkarmaları olarak tanımlanmaktadır. Rona Aybay, “Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme”, C. 4, S.2, 2003, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.141-172, s. 142.

¹⁰ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) alıkonulmayı “özgürlükten mahrumiyet veya sığınmacının istediği zaman çıkmasına izin verilmeyen kapalı bir alanda (hapishane veya bu amaçla inşa edilmiş gözaltı, kapalı kabul veya tutma merkezleri veya tesisleri) kısıtlı tutma” olarak tanımlamaktadır. UNHCR, Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention, 2012, s.9

<<https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2012/en/87776>> (s.e.t. 20.9.2024).

¹¹ İdari gözetim hakkında konu bağlamında gerekli genel bilgiler verilecektir. İdari gözetim hakkında detaylı bilgi için bkz. Nuray Ekşi, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda İdari Gözetim, Beta Yayınevi, İstanbul, 2014; Simin Yalçıntaş Deli, “Uluslararası İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku ile 6458 Sayılı Kanuna Göre Sığınmacıların İdari Gözetimi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, 2020.

¹² UNHRC, Report of the Working Group on Arbitrary Detention, Revised deliberation No. 5 on deprivation of liberty of migrants, A/HRC/39/45, Annex, 2 July 2018, para 45. Ayrıca transit bölgede kalan çocuklu aile hakkında fiilen idari gözetim uygulandığına ilişkin analiz için bkz. R.R. ve diğerleri v. Macaristan, AİHM, B. No: 36037/17, 2.3.2021, Final 5.7.2021.

sonuçlar doğurmaktadır.¹³ Bu nedenle hem idari gözetim kararı verilmesi hem de kararın uygulanması bakımından hassas bir değerlendirme yapılması ve tıpkı tutuklama tedbirinde olduğu gibi istisnai hallerde uygulanması gerekmektedir.¹⁴

AİHS madde 5(1)(f) kişi ve özgürlüğü ve güvenliği hakkının kısıtlanabileceği haller arasında yabancıların tutulmasını düzenlemektedir.¹⁵ Düzenleme uyarınca ülkeye izinsiz girişi önlemek amacıyla tutma ve sınır dışı etme ya da iade amacıyla tutma şeklinde iki durum istisna olarak kabul edilmiştir. Maddenin cezası verdiği ilk durum yabancıların ülkeye girişlerine izin verilmeden önce tutulmasıdır. Bu tutulma keyfiyetten uzak şekilde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının genel güvencelerine uygun olarak gerçekleştirilmelidir.¹⁶ Yabancıların gözetimi ceza hukuku kapsamındaki tutulmadan farklı olmalıdır. Kişilerin cezaları infaz edilen kişiler değil, sığınma arayan ve uluslararası hukuk tarafından korunan bireyler olduğu dikkate alındığında yabancılara yönelik özgürlüğün kısıtlanması tedbirlerinin ülkeye izinsiz girişi önleme amacıyla bağlantılı olması, tutma yeri ve koşullarının uygun olması ve makul süre boyunca uygulanması gerekmektedir.¹⁷ Madde kapsamında düzenlenen bir diğer husus da kişinin sınır dışı etme veya iade edilmesi amacıyla tutulmasıdır. Bu nitelikteki tutulma işleminin hukuka uygun sayılabilmesi sınır dışı veya iade sürecinin devam etmesi,¹⁸ keyfi olmaması, özenle yürütülmesi, tutma yerinin ve

¹³ Abdolkhani and Karimnia v. Türkiye, AİHM, B. No: 30471/08, 22.9.2009, Final 1.3.2010.

¹⁴ Anayasa Mahkemesi de idari gözetim altına alma yetkisinin AİHS madde 5 ve AY madde 19 ile kabul edilen istisnai bir yetki olduğunu böylece kişinin uluslararası koruma başvurusu veya sınır dışı edilme aşamasında kanunla belirlenen usul ve şartlara uygun olarak yakalanması ve tutulmasının mümkün olduğunu belirtmektedir. Bkz. Rıda Boudraa Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2013/9673, K.T. 21.1.2015, § 73; K.A. Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2014/13044, K.T. 11.11.2015, § 123; F.A. ve M.A. Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2013/655, K.T. 20.1.2016, § 133.

¹⁵ Düzenlemeye göre "*kişinin usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alınması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması*" kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali anlamına gelmeyecektir. AİHM sözleşmenin vatandaşı olunmayan bir ülkeye giriş hakkını güvence altına almadığına ve devletlerin suç işleyen bir yabancıyı kamu güvenliğini sağlamak amacıyla sınır dışı edebileceklerine işaret etmektedir. Üner v. Hollanda, AİHM, B. No: 46410/99, 18.10.2006, § 54; De Souza Ribeiro v. Fransa, AİHM, B. No: 22689/07, 13.12.2012, § 77. Ancak bu yetki AİHS'e uygun biçimde kullanılmalıdır. Amuur v. Fransa, AİHM, B. No: 19776/92, 25.6.1996; Grauslys v. Litvanya, AİHM, B. No: 36743/97, 10.10.2000.

¹⁶ Saadi v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 13229/03, 29.1.2008 [GC], §§ 64-66.

¹⁷ Saadi v. UK, §§ 74.

¹⁸ Suç işleme veya kaçmanın önlenmesi gibi makul bir amaç aranmamakta veya söz konusu tutulma işleminin dayanağını teşkil eden kararın temelini haklı bir sebebin oluşturması gerekmemektedir. Bkz. Chahal v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 22414/93, 15.11.1996, § 112; Çonka v. Belçika, AİHM, B. No: 51564/99, 5.2.2002, Final 5.5.2002, § 38; Nasrulloev v. Rusya, AİHM, B. No: 656/06, 11.10.2007, § 69; Soldatenko v. Ukrayna, AİHM, B. No: 2440/07, 23.10.2008, § 109. AİHM, iade işlemi sebep gösterilmekle birlikte bu yöntemin kolaylığından yararlanarak kişinin

koşullarının uygun olması ve tutma süresinin tutma amacının gerektirdiği makul süreyi aşmaması gerekmektedir.¹⁹

Türk hukuku açısından bakıldığında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)²⁰ madde 68 bağlamında ülkeye giriş yapmış ve uluslararası koruma başvurusunun sonucunu bekleyen kişiler ve madde 57 bağlamında sınır dışı edilecek kişilerden gerekli koşulları taşıyanlar hakkında idari gözetim kararı uygulanmasını düzenlemektedir.²¹ İdari gözetim altına alınan kişiler YUKK madde 58 uyarınca geri gönderme merkezlerinde tutulmaktadır.²² Bu merkezlerde kalan kişilere sağlanacak hizmetler; madde 59 uyarınca hüküm altına alınmıştır.²³ Kişilerin haklarında herhangi bir suç isnadı bulunmaksızın özgürlüklerinin kısıtlandığı merkezlerde sağlanması gereken koşullar ve standartlar hem insan hakları koruma mekanizmaları raporlarıyla hem de uluslararası mahkeme içtihatlarıyla belirlenmiştir.²⁴ Tüm bu önlemlerin alındığı hallerde dahi

tutulmasını hukuka aykırı kabul etmektedir. *Bozano v. Fransa*, AİHM, B. No: 9990/82, 18.12.1986.

- ¹⁹ Saadi v. İtalya [GC], § 74; *Yoh-Ekale Mwanje v. Belçika*, AİHM, B. No: 10486/10, 20.12.2011, §§ 117-119; *A. ve diğerleri v. Birleşik Krallık*, AİHM, [GC], B. No: 3455/05, 19.2.2009, § 164. AİHM madde 5(1)(f) bağlamındaki tutulmalarda 4 kriter üzerinden işlemin hukukiliğini sorgulamaktadır: (1) *İdari gözetim iyi niyetle mi gerçekleştirilmiştir?* (2) *Gözetim kişinin izinsiz girişini önleme amacıyla bağlantılı mı uygulanmıştır yoksa gizli başka amaç var mıdır?* (3) *İdari gözetim altına alınan kişilerin cezaları infaz edilen suçlular değil, yaşam ve vücut bütünlüğüne yönelik ihaller nedeniyle ülkelerini terk eden kişiler olduğu dikkate alınarak bu duruma uygun tutulma mekanları sağlanmış mıdır?* (4) *Gözetim amaca uygun makul bir süre için mi uygulanmıştır?*” Bkz. *Saadi v. Birleşik Krallık*, § 74. *A v. Birleşik Krallık*, §164; *Harris/O’Boyle/Warbrick*, s. 314.
- ²⁰ RG, 11.4.2013, S. 28615.
- ²¹ *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*, RG, 17.3.2016, S. 29656, m. 59 ve 96.
- ²² Merkezlerin işleyişine ilişkin detaylar için bkz. *Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik*, RG, 22.4.2014, S. 28980.
- ²³ Makalenin yazım tarihinde Türkiye’de 28 tane GGM faaliyet göstermektedir. Göç İdaresi Başkanlığı, *Gerçek Gönderme Merkezleri* <<https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri-iletisim>> (s.e.t. 20.9.2024)
- ²⁴ UNHCR, *Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention*, 2012; OHCHR, *Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment*, UNGA Res 43/173, 9 December 1988, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/body-principles-protection-all-persons-under-any-form-detention>> (s.e.t. 20.9.2024); OHCHR, *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, UNGA Res 45/113, 14 December 1990, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty>> (s.e.t. 20.9.2024); UNODC, *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules)* <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf> (s.e.t. 20.9.2024); European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading

kişilerin hareket serbestilerinin kısıtlandığı, birçok kişinin birarada tutulduğu barınma, yemek, sağlık, boş zaman aktiviteleri gibi hususlarda kısıtlı imkanlar sağlanan bu mekanlarda (merkez, yurt, transit merkezi, çadır vb.) idari gözetim kararının hukuka aykırılığı ve gözetim altında tutulma koşullarına bağlı olarak farklı nitelikte insan hakkı ihlalleri meydana gelmektedir.²⁵ İdari gözetim altında tutulan kişilerin hassas durumda bulunan kişiler olmaları halinde söz konusu hak ihlalleri daha da ağırlaşmaktadır. Bu genel değerlendirmelerin ardından hassas durumda olan yabancıların idari gözetimi ele alınacaktır.

A. HASSAS DURUMDAKİ/KIRILGAN KİŞİLER

1. Hassasiyet/Kırılğanlığın Tanımı

Uluslararası insan hakları hukuku bağlamında yaş, cinsiyet, etnik köken ve azınlık olma, sağlık durumu ve özgürlüğünden mahrum olma gibi haller hassas olma/kırılğanlık (*vulnerability*) olarak değerlendirilmektedir.²⁶ Avrupa Birliği 2013/33/EU sayılı Yönergesi hassas kişileri; çocuklar, refakatsiz çocuklar, engelliler, yaşlılar, hamileler, küçük yaşta çocuğu olan yalnız ebeveynler, insan kaçakçılığı kurbanları, ciddi hastalığı olan kişiler, ruhsal bozuklukları olan kişiler, işkence, tecavüz ve diğer ciddi psikolojik, fiziksel ya da cinsel şiddet türlerine maruz kalmış kişiler -örneğin kadın sünneti kurbanları gibi- olarak belirlemektedir.²⁷

YUKK hassas durumda olma ifadesi yerine özel ihtiyaç sahipleri şeklinde bir düzenlemeye yer vermiştir. YUKK madde 3(l) özel ihtiyaç sahiplerini; başvuru sahibi ile uluslararası koruma statusu sahibi kişilerden; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişi olarak saymaktadır.²⁸

Treatment or Punishment Standards, (The CPT standards), Council of Europe Committee for the Prevention of Torture, (CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 201) <<https://www.refworld.org/reference/themreport/coecpt/2011/en/78171>> (s.e.t. 20.9.2024).

²⁵ Nimet Özbek, "AİHM Kararları Işığında YUKK'nda İdari Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar", C. 118, 2015, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, ss.15-50.

²⁶ Alexander H. E. Morawa, "Vulnerability as a concept of International Human Rights Law", V. 6, S. 2, 2003, Journal of International Relations and Development, ss.139-155, s. 140. Literatürde hassas durumda, savunmasız durumda ya da kırılğan gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında hassas durumda bulunma şeklinde bir kullanım tercih edilecek; bağlamın gerektirdiği hallerde kırılğanlık da yer yer kullanılacaktır.

²⁷ Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Laying Down Standards For The Reception of Applicants For International Protection (Recast), L 180/96, 29.6.2013, m. 21.

²⁸ Özel ihtiyaç sahiplerini düzenleyen 67. maddede ise uluslararası korumaya ilişkin hak ve işlemlerde bu kişilere öncelik tanınacağı ve işkence, cinsel saldırı ya da

2. AİHM İçtihadında Hassas Durumdaki Kişiler

AİHS ve Mahkeme içtihatı, kırılgnlık/hassas durumda bulunma kavramını tanımlamamaktadır. Ancak başvuruya konu olayın somut şartları bağlamında Mahkeme, *kırılgnlık* ve *kırılgn grup* kavramlarına kararlarında yer vermektedir.²⁹ Kırılgnlık kavramı AİHM tarafından ilk kez 1981 tarihli *Dudgeon* başvurusunda ele alınmış ve Mahkeme eşcinseller için *vulnerable sections of society* şeklinde kırılgnlık kavramını kullanmıştır.³⁰ 2001 tarihli *Chapman* başvurusunda ise Romanların bir azınlık olarak savunmasız konumunun, belirli vakalarda kararlar alınırken onların ihtiyaçlarına ve farklı yaşam tarzlarına özel bir dikkat gösterilmesi gerektiği anlamına geleceğine vurgu yaparak (*vulnerable position of gypsies*) Mahkeme, grup temelinde bir kırılgnlığa atıf yapmıştır.³¹ *D. H. ve diğerleri* başvurusunda ise Roman topluluğuna karşı tarihsel önyargılardan kaynaklanan okullardaki sistemik ırksal ayrımcılığı inceleyen Mahkeme, çalkantılı tarihleri ve sürekli yer değiştirmeleri sonucunda Romanların belirli bir tür dezavantajlı ve kırılgn azınlık haline geldiğine dikkat çekmiştir.³²

Kırılgn kişi ve grupların Mahkeme tarafından nasıl korunduğunu belirleyebilmek amacıyla öncelikle Mahkemenin kırılgnlığı nasıl ele aldığını tespit etmek gerekmektedir. *Al Tamimi*, Mahkeme'nin bu belirlemeyi tarihi altyapı³³, devlet kontrolü³⁴ ve savunmasızlığın temeli olarak uluslararası insan hakları belgelerine atıf yapmak³⁵ suretiyle yaptığını ifade etmektedir.³⁶ *Limante* ise grupların savunmasızlığının göstergeleri

diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarlarını giderecek yeterli tedavi imkânı sağlanacağı belirtilmektedir.

²⁹ Yussef Al Tamimi, "The Protection of Vulnerable Groups and Individuals by the European Court of Human Rights", No. 5, 2016, European Journal of Human Rights, ss.561-583, s. 563.

³⁰ *Dudgeon v. Birleşik Krallık*, AİHM, B. No: 7525/76, 22.10.1981 § 60.

³¹ *Chapman v. Birleşik Krallık*, AİHM, B. No: 27238/95,18.1.2001, § 96.

³² *D.H. ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti*, AİHM, B. No: 57325/00, 13.11.2007, §182. Benzer şekilde bkz. *Horváth and Kiss v. Macaristan*, AİHM, B. No: 11146/11, 29.1.2013.

³³ Romanlar bağlamında bu grubu savunmasız kılan bir tarihsel arka plana vurgu yapılmıştır. Bkz. *D.H. ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti*, §182. Benzer şekilde bkz. *Horváth and Kiss v. Macaristan*.

³⁴ Mahkeme gözaltındaki kişilerin otoritelere bağımlılığı nedeniyle hassas hale geldiklerini ifade etmektedir. Bkz. *Denis Vasilyev v. Rusya*, AİHM, B. No: 32704/04, 17.12.2009. Mahkeme "*gözaltındaki kişilerin hassas bir konumda olduğunu*" veya "*bir devletin hassas durumda olan kişinin gözaltında olması durumunda sorumlu olduğunu*" belirtmektedir. Örneğin, *Kukhalashvili ve diğerleri* davasında Mahkeme "*bir hapisane nüfusunun doğası gereği devlet tarafından korunmaya ihtiyaç duyan hassas bir grup*" olduğuna dikkat çekmiştir. *Kukhalashvili ve diğerleri v. Gürcistan*, AİHM, B. Nos: 78/07 41891/07, 2.4.2020.

³⁵ Bkz. *Opuz v. Türkiye*, §§ 72-90. Bkz. *S.M. v. Hırvatistan*, AİHM, B. No: 60561/14, 19.7.2018, §§ 27-35.

³⁶ *Al Tamimi*, s. 569-571.

olarak tarihsel önyargılar, damgalama ve klişeler, devlet kurumlarına bağımlılık ve kendilerini koruma yeteneğinin sınırlı olması ile açıklamaktadır.³⁷ Bu değerlendirmeler ışığında AİHM içtihadında çocuklar³⁸, mülteci ve sığınmacılar³⁹, zihinsel engelliler⁴⁰, HIV ve AIDS pozitif hastalar⁴¹, Romanlar/Çingeneler⁴², hamile ve aile içi şiddete uğrayan kadınlar⁴³, bazı azınlık gruplar⁴⁴, LGBTİ bireyler⁴⁵ ve gözetim altında olan veya tutuklu bulunan kişiler⁴⁶ hassas durumda bulunan kişiler olarak kabul edilmektedir.⁴⁷

B. HASSAS DURUMDA BULUNAN YABANCILARIN İDARİ GÖZETİMİ

Kişilerin alıkonularak özgürlüklerinden yoksun bırakılmaları başlıbaşına bir hassasiyet ve kırılabilirlik sebebidir. Mahkeme de kararlarında sıklıkla gözetim altına alınan kişileri hassas olarak değerlendirmektedir.⁴⁸ Özgürlükleri kısıtlanan kişiler yabancı oldukları zaman başka kırılabilirlikler

³⁷ *Limante* çalışmasında 2019-2022 arası içinde kırılabilir-kırılabilirlik ifadelerinin geçtiği AİHM kararlarını analiz etmiştir. Agne Limante, “Protecting vulnerable groups in Europe: highlights from recent case law of the European Court of Human Rights”, V. 28, I. 4, 2024, *The International Journal of Human Rights*, ss.671-688, s. 673-676.

³⁸ Örnek olarak bkz. M.H. ve diğerleri v. Hırvatistan, AİHM, B. No: 15670/18, 43115/18, 4.4.2022.

³⁹ M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan, AİHM, B. No: 30696/09, 21.1.2011, § 232.

⁴⁰ Renolde v Fransa, AİHM, B. No: 5608/05, 16.10.2008, Final 16.1.2009, § 109.

⁴¹ Kiyutin v. Rusya, AİHM, B. No: 2700/10, 10.3.2011, Final 15.9.2011, § 58. Karş. N. v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 26565/05, 27.5.2008.

⁴² D.H. ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, §182.

⁴³ *Opuz* davasında AİHM, aile içi şiddet mağduru olan başvuru sahibinin devlet korumasına ihtiyaç duyan hassas bireyler grubuna dahil olduğunu belirtmiştir. *Opuz v. Türkiye*, AİHM, B. No: 33401/02, 9.6.2009, Final 9.9.2009, § 160.

⁴⁴ *Budina and Chaprazov v. Bulgaristan*, AİHM, B. No: 12567/13, 16.2.2020.

⁴⁵ *Identoba ve diğerleri v. Gürcistan*, AİHM, B. No: 73235/12, 12.5.2015, Final 12.8.2015, § 72.

⁴⁶ *Keenan v. Birleşik Krallık*, AİHM, B. No: 27229/95, 03.04.2001 § 91; *Trubnikov v. Rusya*, AİHM, B. No: 49790/99, 5.7.2005, § 68.

⁴⁷ *Al Tamimi* çalışmasında 2014 yılına kadar hükme bağlanan kararlardan kırılabilir, kırılabilirlik (*vulnerable-vulnerability*) kavramını içerenler bağlamında bir analiz yapmıştır. Hassas olarak tanımlanan kişileri mahkeme içtihadına yansıyan sayı çoğunluğa göre gözetim altında bulunan kişiler, çocuklar, mağdurlar (aile içi şiddet, cinsel suç, insan kaçakçılığı), yabancılar ve şüpheliler olarak sınıflandırmıştır. *Al Tamimi*, s. 564-568. *Limante* ise fiziksel veya mental engelli olan kişiler, özgürlüklerinden mahrum kalmış kişiler, sığınma arayanlar, Romanlar, aile içi şiddet mağdurları ve çocuklar olarak tasnif yapmıştır. *Limante*, s. 676-684.

⁴⁸ *T.W.* davasında, Mahkeme kötü muameleyle maruz kalmış, zihinsel olarak zayıf olan veya yargı görevlisinin dilini konuşamayan gözetimdeki kişileri hassas olarak değerlendirmiştir. *T.W. v. Malta*, AİHM [GC] B. No: 25644/94, 29.4.1999. *Salman* davasında Büyük Daire tüm gözetimdeki kişilerin hassas durumda olduklarını belirtmiştir. “*Gözetimdeki kişiler hassas bir durumda olup, yetkililerin onları koruma görevi vardır.*” *Salman v. Türkiye*, AİHM [GC] B. No: 21986/93, 27.06.2000.

da gündeme gelmektedir. Buldukları ortamı bilmeyen, dili konuşamayan, hukuki destek imkanlarından habersiz olan kişiler bakımından özgürlüklerinin kısıtlanması özellikle kişilerin çocuk olma, hamile olma veya hasta olma gibi hassasiyetleri varsa kesişen hak ihlallerine maruz kalmalarına yol açmaktadır. Devletler göç kontrolü sağlamak amacıyla hukuka aykırı giriş yapan kişilerin kimliklerinin belirlenmesi ve kayıt altına alınmaları amacıyla gözetim uygulayabilirler. Ancak gözetim kararı verilirken ilk aşamada kişilerin özlü durumları ve hassasiyetleri dikkate alınmalı ve gözetimin kişilerin fiziksel ve ruhsal durumlarına etkisi ışığında karar verilmelidir.⁴⁹ Başka bir deyişle hassasiyet devletlerin sınır yönetimine ilişkin yetkilerini kısıtlamaktadır. Kural olarak çocuklar, çocuklu aileler, hamile kadınlar, emziren anneler, yaşlı kişiler, engelli kişiler, insan ticareti, işkence ve/ya başka ciddi şiddet suçlarının mağdurları gibi kırılğan ya da risk altında bulunan göçmenler idari gözetim altına alınmamalı; gözetim son çare olarak uygulanmalıdır.⁵⁰

AİHM içtihadında yabancıların kırılğanlığı *M.S.S.* davasında ele alınmıştır.⁵¹ Mahkeme, Yunanistan'da insan onuruna aykırı koşullarda gözetim altında tutulan başvuranın durumunu tanımlamak için defalarca hassas terimini kullanmış ve sığınmacı olmanın doğasında kırılğanlık/hassasiyet bulunduğu vurgu yaparak başvuruçunun "*özellikle dezavantajlı ve hassas bir grubun*" üyesi olarak özel korumaya ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Sığınmacıların kırılğanlığı, travmatik deneyimleriyle, Avrupa'ya varışlarında ve sığınma başvurularının işlenmesini beklerken yaşadıkları zorluklarla ve temel ihtiyaçlarını karşılayamama nedeniyle maddi yoksunluklarıyla ilişkilendirilmiştir. Mahkeme bu kelimeyi sığınmacıların grup olarak özelliği şeklinde belirlemiştir. "*(...) başvuranın sıkıntısı, sığınmacı olmasının doğasında bulunan kırılğanlık nedeniyle daha da artmıştır.*"⁵² Mahkeme bu dava bağlamında

⁴⁹ Avrupa Konseyi de Devletlerin hassas durumda bulunan kişilere sığınma bağlamında özel koruma sağlaması gerektiğine işaret etmektedir. Council of Europe Action Plan on Protecting Vulnerable Persons in the Context of Migration and Asylum in Europe (2021-2025), 2021, s. 7 <<https://edoc.coe.int/en/refugees/10241-council-of-europe-action-plan-on-protecting-vulnerable-persons-in-the-context-of-migration-and-asylum-in-europe-2021-2025.html>> (s.e.t. 20.9.2024).

⁵⁰ Revised deliberation No. 5 on deprivation of liberty of migrants, para 41.

⁵¹ *M.S.S v. Belçika ve Yunanistan*

⁵² *M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan*, § 233. Öte yandan Yargıç Sajó, hassasiyet kavramının Mahkeme'nin içtihatlarında ona verdiği özel anlamda anlaşılması gerektiğini savunmakta ve Mahkeme'nin sığınmacıları hassas olarak kategorize etmesine itiraz etmektedir. Mahkeme Orsuş ve Diğerleri davasında Romanların tarihsel olarak önyargıya maruz kaldıkları için hassas bir grup olduğuna hükmetmiştir; buna karşın Sajó'ya göre, sığınmacılar tarihsel olarak önyargıya maruz kalan ve bu nedenle sosyal dışlanmaya uğrayan bir grup değildir. Esasen sığınmacılar homojen bir grup olmadıkları için sosyal olarak sınıflandırılmaları da mümkün değildir. Bu nedenle, sığınmacılar her bir üyesi doğal olarak hassas/kırılğan olarak kabul edilebilecek bir grup olarak görülmemelidir. Bkz. *M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan*, Partly concurring and partly dissenting opinion of Judge Sajó.

sığınmacıları ek bir özellik olmaksızın hassas bir grup olarak değerlendirmiştir. Ancak başka davalarda bu eğilimi devam ettirmemiş; devletin pozitif yükümlülüğünü genişletmek için genel bir sığınmacı grubu içinde özel bir kırılmanın (çocuk, hamile vb olma) varlığını da aramıştır. Örneğin *Ilias ve Ahmed* başvurusunda yetkililer, başvuru sahiplerinin Sırbistan'a sınır dışı edilmelerinin sonucunda karşılaşabilecekleri riskleri inceleme görevlerini yerine getirmediği için Mahkeme, 3. maddenin ihlalini kabul etmiş ancak gözetim koşulları bakımından *sığınmacıların göç sırasında maruz kaldıkları muamele ve daha önce yaşadıkları travmatik deneyimler nedeniyle hassas olarak kabul edilebileceklerini* ancak bu davada başvuranların diğer yetişkin sığınmacılardan daha kırılmanlı olduklarına dair bir emare olmadığını vurgulamıştır.⁵³ Bu noktada Mahkeme'nin hassas durumda bulunan kişilerin idari gözetimini nasıl ele aldığını farklı kategoriler bağlamında incelemek yararlı olacaktır.

1. Refakatsiz Çocuklar

AİHM içtihadında çocuklar yaşları, özellikleri ve özellikle başkasının bakımına ihtiyaç duymaları nedeniyle hassas bir grup olarak değerlendirilmektedir.⁵⁴ AİHM çocukların, aile içi şiddet, ebeveyn kaybı veya zihinsel hastalık gibi hususlardan en çok etkilenen kişiler olduğunu ve bu nedenle özellikle hassas gruplar listesinin başında yer aldıklarını ve dolayısıyla onlara yeterli devlet korumasının sağlanması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁵ Herhangi bir uygulamanın muhatapı çocuk olduğunda

⁵² *Ilias and Ahmed v. Macaristan*, AİHM, B. No: 47287/15, 21.11.2019.

⁵³ Dava kapsamında AİHM'in 5. maddenin uygulanabilirliği konusundaki bulgusu da önemlidir. Mahkemeye göre, başvuranların özgürlükleri transit bölgede fiilen kısıtlanmadığı için 5. maddenin başvuranların durumuna uygulanmaz. Mahkeme, başvuranların kendi inisiyatifleriyle transit bölgeye girdiğini ve onların Sırbistan'a geri dönmelerinin pratikte mümkün olduğunu, burada hayatlarını veya sağlıklarını tehlikeye atacak herhangi bir durumla karşılaşmadıklarını da belirtmiştir. Vladislava Stoyanova, "The Grand Chamber Judgment in *Ilias and Ahmed v Hungary: Immigration Detention and How the Ground Beneath Our Feet Continues to Erode*", Strasbourg Observers (blog), December 23, 2019 <<https://strasbourg.weichie.dev/2019/12/23/the-grand-chamber-judgment-in-ili-as-and-ahmed-v-hungary-immigration-detention-and-how-the-ground-beneath-our-feet-continues-to-erode/>> (s.e.t. 20.9.2024).

⁵⁴ Vakalar büyük oranda çocuk istismarı durumlarında yetkililerin rolü, okul ortamındaki çocuklar (*Fernández Martínez v. İspanya*, AİHM [GC], B. No: 56030/07, 15.5.2012; *İlbeyi Kemalöglü and Meriye Kemalöglü v. Türkiye*, AİHM, B. No: 19986/06; 10.04.2012; *Lautsi v. İtalya*, AİHM [GC], B. No: 30814/06, 03.11.2009); evlat edinilen çocuklar (*Pontes v. Portekiz*, AİHM, B. No: 19554/09, 10.04.2012; *Aune v. Norveç*, AİHM, B. No: 52502/072, 8.10.2010) veya polis tarafından sorgulanan çocuklarla (*Blokhin v. Rusya*, AİHM [GC], B. No: 47152/06, 14.11.2013) ilgilidir.

⁵⁵ *L. R. v. Kuzey Makedonya*, AİHM, B. No: 38067/15, 23.1.2020; *Kurt v. Avusturya*, AİHM, B. No: 62903/15, 15.6.2021. Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) Genel Yorumlarında ve BMMYK raporlarında çocukların kırılmanlılıkları sıklıkla vurgulanmaktadır. Örn bkz. CRC, General comment no. 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence, (m. 72/g),

yetişkinlere göre daha özenli muamele gösterilmesi gerekmektedir.⁵⁶ Sığınma arayan çocuklar ve mülteci çocuklar ise dünyadaki en hassas gruplar içerisinde yer almaktadır. Bazı hallerde çocuklar göç yolunda yalnız kalabilmektedirler. Devletlerin yanında ebeveyni veya kendisine bakım sağlayacak bir kişi olmayan refakatsiz çocukları⁵⁷ koruma yükümlülüğü bulunmaktadır.⁵⁸ Sığınma arayan kişinin çocuk olması halinde farklı türde kırılğanlıklar bir araya gelebilmekte ve çocukların gözetim altına alınması, çocukların yanlarında birileri olsun ya da olmasın son derece hassas olmaları ve beslenme, barınma, bakım ve oyun gibi özel ihtiyaçlarının bulunması nedeniyle farklı ihlallere yol açabilmektedir.⁵⁹ Bu nedenle çocuk sığınmacılar bakımından sürecin tamamında çocukların üstün yararına göre hareket edilmelidir.

AİHM, çocuğun çocuk olma hali ve kırılğanlığının yasa dışı göçmen statüsünden daha öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁰ Zira çocukların kendilerine özgü korumadan

<<https://digitallibrary.un.org/record/711722?v=pdf>> (s.e.t. 20.9.2024); Joint General Comment No. 3 of the CMW and No. 22 of the CRC in the context of International Migration: General principles, CRC/C/GC/22 - CMW/C/GC/3, 16 November 2017. UNHCR, Conclusion No. 59 (1989); Refugee Children and Adolescents, Conclusion No. 84 (1997); Protection of the Refugee's Family, Conclusion No. 88 (1999); 'Summary Note on UNHCR's Strategy and Activities Concerning Refugee Children, 2002. <<https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/578371524.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024).

⁵⁶ Bu özen yükümlülüğü ve çocukların çıkarlarının öncelenmesi Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de "çocuğun üstün yararı" ilkesi ile düzenlenmektedir. ÇHS, madde 3(1). Detaylı bilgi için bkz. Jane McAdam, "Seeking Asylum under the Convention on the Rights of the Child: A Case for Complementary Protection", V. 14, N. 3, 2006, The International Journal of Children's Rights, ss.251-274, s. 254.

⁵⁷ BMMYK Kılavuz İlkeleri refakatsiz çocuğu anne ve babasından ayrı düşmüş, kanunen veya örf ve adete göre korumakla yükümlü olan bir yetişkinin gözetiminde olmayan onsekiz yaşından küçük kişi olarak tanımlanmaktadır. UNHCR, Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum February 1997, <<https://www.unhcr.org/media/guidelines-policies-and-procedures-dealing-unaccompanied-children-seeking-asylum>> (s.e.t. 20.9.2024). YUKK refakatsiz çocuğu "sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk" olarak tanımlanmaktadır. YUKK, madde 3(m).

⁵⁸ ÇHS, mülteci statüsü elde etmek isteyen bir çocuğun, yanında ebeveynleri olsun ya da olmasın korunma ve insani yardım alma hakkına sahip olması için devletlerin uygun önlemler alması gerektiğini belirtir. ÇHS, madde 22(1).

⁵⁹ S.F. ve diğerleri v. Bulgaristan, AİHM, B. No: 8138/16, 07.12.2017 § 79; Tarakhel v. İsviçre, AİHM [GC], B. No: 29217/12, § 99; Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belçika, AİHM, B. No: 13178/03, 12.10.2006 §55; Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, § 104.

⁶⁰ Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika § 55; Muskhadzhiyeva ve diğerleri v. Belçika, AİHM, B. No: 41442/07, 19.1.2010 § 56; Popov v. Fransa, B. Nos. 39472/07 and 39474/07, 19.01.2012 § 91; Khan v. Fransa, AİHM, B. No: 12267/16, 28.2.2019 § 74.

yararlanabilmeleri için öncelikle çocuk oluşlarının tespit edilmesi gerekmektedir. *Darboe ve Camara* başvurusunda⁶¹ başvuru refakatsiz bir küçük olduğunu belirterek sığınma talebinde bulunmuş; önce refakatsiz küçükler için bir merkeze yerleştirilmiş, ancak yapılan bilek röntgen muayenesi sonrası yetişkin kabul edilerek kalabalık ve gerekli imkanlar ile sağlık hizmetlerinden yoksun bir yetişkin kabul merkezine nakledilmiştir. Mahkeme değerlendirmesinde göç bağlamında yaş değerlendirme prosedürlerinin önemini vurgulamıştır; zira çocuk statüsünün belirlenmesi çocuğun etkili biçimde korunmasının ön şartıdır. Bu nedenle sığınmacının yaşının değerlendirilmesi süreci, tüm haklarının garanti altına alınması için gerekli olan usuli güvenceleri içermelidir. Çocuğa zamanında vasi atanmadığını, yapılan bilek röntgeni muayenesinin niteliği ve bunun olası sonuçları ve ilgili raporun hata payı hakkında herhangi bir bilgi verilmediğini böylece çocuğun itiraz imkanı olmadığını vurgulayan Mahkeme, başvuranın, asgari usuli güvencelerden yararlanamadığına ve haklarının ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁶²

Yukarıda ifade edildiği şekliyle yaş tespitinin usuli güvencelerle gerçekleştirilmesi ile sığınma arayan kişinin çocuk olduğu tespit edildikten sonra temel kural çocukların gözetim altına alınmamasıdır. AİHM çocukların idari gözetimine ilişkin başvurularda Avrupa Konseyi dahil pek çok uluslararası organın çocukların idari gözetiminin tamamen sonlandırılması yönünde çağrı yaptığını sıklıkla dile getirmektedir. Ancak başka çözüm bulunamayan hallerde ihtiyaçları ve hassasiyetleri dikkate alınarak gözetime son çare olarak ve kısa süreli başvurulmalıdır. Dolayısıyla ölçülülük ilkesini çocuklar bakımından titizlikle uygulayan Mahkeme ikinci aşamada çocuklar başta olmak üzere hassas kişilerin idari gözetim altına alınmadan önce alternatif tedbirlerin araştırılmış olmasını AİHS madde 5 kapsamında her somut vakada incelemektedir.⁶³

Usulüne uygun yapılan değerlendirmeler sonunda çocuklar son çare olarak gözetim altına alınmışsa Mahkeme son aşamada çocuğun gözetim altında tutulduğu koşulları incelemektedir. Sözleşme'nin 3. maddesi, devletleri muhtaç durumda olan sığınmacılara barınma ve asgari maddi koşulları sağlamakla yükümlü kılmaktadır. Bu durum özellikle çocuklar bakımından daha da önemlidir. Sığınma talebinde bulunan çocuklar için yaşlarına uygun şekilde ve onlar için stres ve kaygı durumu yaratıp, özellikle

⁶¹ *Darboe and Camara v. İtalya*, AİHM, B. No: 5797/17, 21.7.2022.

⁶² Benzer şekilde Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar başvurusunda Mahkeme yaş tespit işlemi yapılması beklenirken sekiz ay boyunca yetişkinler için tasarlanmış ve koşulları son derece kötü olan merkezde başvuranların gözetim altında tutulmasını hukuka aykırı bulmuştur. Bkz. Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta. Buna karşın kendi yaşını büyük beyan eden veya çelişkili beyanlarda bulunan başvuru sahipleri bakımından Mahkeme ihlal kararı vermemiştir. Bkz. Aarabi v. Yunanistan, AİHM, B. No: 39766/09, 2.4.2015; M.S. v. Slovakia and Ukraine, AİHM, B. No: 17189/11, 11.6.2020. Yaş tespiti ile ilgili olarak bkz. Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2022)22 of the Committee of Ministers to member States on human rights principles and guidelines on age assessment in the context of migration, 14.12.2022, <<https://rm.coe.int/0900001680a96350>> (s.e.t. 20.9.2024).

⁶³ *Popov v. Fransa*, §§ 140-141.

travmatik sonuçlar doğurmayacak barınma koşulları düzenlenmelidir.⁶⁴ *Mubilanzila Mayeke ve Kaniki Mitunga*⁶⁵ başvurusunda Mahkeme beş yaşındaki refakatsiz başvuruçunun yaklaşık iki ay boyunca yetişkinlerle aynı koşullarda tutulduğuna dikkat çekmiştir. Uzman bir kişiden herhangi bir danışmanlık veya eğitim desteği almayan ve yeterli bakım sağlanmayan çocuk son derece savunmasız bir durumda kalmıştır. Devletin elinde çocuğu özel bakım merkezine veya koruyucu aile yanına yerleştirmek gibi pek çok imkan olmasına rağmen küçük kızın maruz bırakıldığı gözetim koşulları çocuk bakımından ciddi sıkıntıya neden olmuştur.⁶⁶ Mahkeme Belçika'da refakatsiz yabancı çocukların yerleştirilebileceği uygun merkezlerin olmayışına dikkat çekmiş; bakım sağlama yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirilmediğine hükmetmiştir. *M.S.S.* davasında başvuruçunun ilk başta gözetim altına alındığı göçmen kabul merkezinin yetişkinler için tasarlanmış ve aşırı kalabalık olması; serbest bırakılmasından sonra ise, çocuğun çok kötü koşullarda, en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadan aylarca bir parkta kalmış olması nedeniyle ihlale hükmedilmiştir.⁶⁷ *Rahimi* kararında yetişkinlerle birlikte bir merkezde tutulmak yerine çocuğun haklarını daha az sınırlayacak nitelikte başka çözümler aranmamasına vurgu yapılmıştır. Gözetim iki gün sürmüş olsa da gözaltı merkezindeki koşulların, özellikle barınma, hijyen ve altyapıya ilişkin hususların insan onuruna aykırı olduğuna ve yetkililerin başvuruçunun savunmasız bir durumda olduğunu dikkate almayarak çocuğun üstün yararına uygun hareket edilmediğine karar vermiştir.⁶⁸

2. Refakatli Çocuklar, Çocuklu Ebeveynler ve Hamile Kadınlar

Ebeveynlerin idari gözetim altına alındıkları durumlarda çocuklar bakımından bakım evleri gibi alternatifler sunulsa da ebeveynler, çocuklarını hiç tanımadıkları bir ülkede bir başkasına emanet etmeyi tercih etmeyebilirler. Böylece çocuklar hakkında bireysel karar olmasa dahi çocuklar da fiilen özgürlüklerinden mahrum kalmaktadırlar. Çocukların yanlarında ebeveynlerinin olması hassasiyetlerini azaltsa da AİHM, çocuklar ve çocuklu aileleri de hassas kişiler arasında değerlendirmektedir. Tıpkı refakatsiz çocuklarda olduğu gibi çocuklu aileler bakımından da kural gözetim tedbirinin uygulanmamasıdır. Yukarıda refakatsiz çocuklar için ifade edilen şartlar bağlamında çocuklar ve ebeveynleri için idari gözetim son çare olarak tercih edilmelidir. Çocukların durumları ebeveynlerinden bağımsız olarak değerlendirilmeli⁶⁹; refakatsiz ya da aileleri ile birlikte olan

⁶⁴ Tarakhel v. İsviçre [GC] § 119.

⁶⁵ Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belçika, §§ 8-37.

⁶⁶ ibid, §§ 58-59.

⁶⁷ M.S.S. v. Belçika and Yunanistan.

⁶⁸ Rahimi v. Yunanistan, AİHM, B. No: 8687/08, 5.4.2011 § 108. Benzer kararlar için bkz. Mohamad v. Yunanistan, AİHM, B. No: 70586/11, 11.12.2014, Final 11.3.2015; H.A. ve diğerleri v Yunanistan, AİHM, B. No: 19951/16, 28.2.2019; Sh.D. ve diğerleri v. Yunanistan, Avusturya, Hırvatistan, Macaristan, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Slovenya, AİHM, B. No: 14165/16,13.6.2019.

⁶⁹ Minasian ve diğerleri v. Moldova Cumhuriyeti, AİHM, B. No: 26879/17, 17.1.2023.

tüm sığınma arayan çocuklar kendilerinin veya ebeveynlerinin statüleri nedeniyle özgürlükten yoksun bırakılmamalıdır.⁷⁰ Bu noktada ailesi idari gözetim altına alındığı için çocukların ailelerinden ayrılmaması amacıyla gözetim altına alınması meşru bir gerekçe olarak kabul edilmemektedir.⁷¹ Mahkemenin *G.B. ve diğerleri* gibi karara bağladığı pek çok başvuruda çocukların ailelerinden ayrılmaması, ilgili hükümetin çocuklara yönelik yükümlülüklerini yerine getirmiş sayılması için yeterli görülmemiş,⁷² alternatif tedbirlerin tüm aile bakımından gözetilmesi gerektiği Mahkeme tarafından vurgulanmıştır. Aile birliğinin sağlanması için çocuğun özgürlüğünün kısıtlanması çocuğun üstün yararına uygun değildir. Dolayısıyla sadece yetkililerin tüm aile fertleri bakımından yapılan bireysel değerlendirme sonucu ve son çare olarak uyguladıklarını kanıtladıkları hallerde gözetim Sözleşmeye uygun kabul edilebilecektir.⁷³

Küçük çocukların mama, bez gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması, hijyenik olmayan ortamda sigara dumanına maruz kalmaları, ışıklar hiç kapanmadığı için yeterli uyuyamamaları ve açık havaya çıkamamaları gibi hususlar Mahkeme tarafından çocukların hassasiyetlerinin dikkate alınmadığını gösteren bulgular olarak kabul edilmektedir.⁷⁴ *Popov* başvurusunda ebeveynleriyle birlikte olmalarına ve gözetim merkezinde aileler için ayrılmış özel bir bölümde tutulmalarına rağmen Mahkeme, yetkililerin çocukların özel durumunu bireysel olarak değerlendirmediklerine ve idari gözetimin son çare olarak uygulandığını doğrulayamadığına dikkat çekmiştir. İki hafta boyunca, polis son derece görünür olduğu ve onları meşgul edecek hiçbir faaliyetin olmadığı yetişkinlere göre bir ortamda tutulan çocukların küçük yaşları ve süre göz önüne alındığında, yetkililerin gözetimin çocuklar üzerindeki kaçınılmaz zararlı etkileri dikkate almadıklarına ve çocukların özgürlük hakkını yeterince koruyamadıklarına hükmedilmiştir.⁷⁵ *M.H ve diğerleri* kararında⁷⁶ sığınma başvuruları reddedilen

⁷⁰ Revised deliberation No. 5 on deprivation of liberty of migrants, para 11 ve para 40; ayrıca bkz. Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families Committee on the Rights of the Child Joint general comment No. 4 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 23 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23, 16 November 2017, para 5-12.

⁷¹ UNHRC, Report of the Working Group on Arbitrary Detention, Revised deliberation No. 5, para 40 ve Joint general comment No. 4, para 11.

⁷² *G.B. ve diğerleri v. Türkiye*, AİHM, B. No: 4633/15, 17.10.2019 § 168.

⁷³ *Nikoghosyan ve diğerleri v. Polonya*, AİHM, B. No: 14743/17, 3.3.2022; *A.B. ve diğerleri v. Fransa*, AİHM, B. No: 11593/12, 12.7.2016.

⁷⁴ *G.B. ve diğerleri v. Türkiye*, §§ 24-28; *Muskhadzhiyeva ve diğerleri v. Belçika*, § 58.

⁷⁵ *Popov v. Fransa*, § 119. *Kanagaratnam ve diğerleri* başvurusunda yaklaşık dört ay boyunca kapalı bir merkezde anneleriyle beraber tutulan üç çocuk bağlamında Mahkeme, zor bir yolculukla sığınma arayan çocukların yaşadıkları travma nedeniyle kırılğan olduklarına vurgu yapmış ve sonrasında kapalı ve kendilerine uygun olmayan bir mekanda tutulmalarını ihlal olarak değerlendirmiştir. Bkz.

ve tren yoluyla Sırbistan'a dönmesi söylenen ailenin altı yaşındaki çocuğu bir trenin çarpması sonucu vefat etmiştir. Çocukların kardeşlerinin sınırda ölümlerine tanık olmaları nedeniyle özellikle hassas bir durumda oldukları gerçeğine dikkat çeken Mahkeme, çocuk başvuruçuların iki aydan fazla süre zamanlarını geçirecek herhangi bir etkinlik yapamadan idari gözetim altında tutulmasının kötü muamele teşkil ettiğine karar vermiştir. *Muskhadzhivoyeva ve Diğerleri* davasında⁷⁷ Devletlerin, çocuklar ve diğer savunmasız kişilerin etkili bir şekilde korunmasını sağlama ve yetkililerin bilgi sahibi olduğu veya olabileceği kötü muameleleri önlemek için makul önlemleri alma yükümlülükleri vurgulanmıştır.⁷⁸

Bu noktada belirtmek gerekir ki idari gözetim altına alınan anneler bakımından idari gözetim koşulları nedeniyle maruz kaldıkları ızdırıp yanında çocuklarının maruz kaldığı ortam ve onların ihtiyaçlarını karşılayamama sonucu hissettikleri çaresizlik de Mahkeme tarafından bir hassasiyet olarak kabul edilmektedir.⁷⁹ *S.F.* başvurusunda örneğin anne, bebek olan çocuğunu besleyebilmek için gerekli olan biberona ve süte gözetim altına alınmalarından on dokuz saat sonra erişebilmiştir.⁸⁰ *M.D. and A.D.* kararında aileler için tasarlanmış merkezde gözetim altında tutulmalarına rağmen, merkez havaalanına çok yakın olduğu ve ciddi gürültüye maruz kaldığı için ayrıca ısınma sorunları ve bebek için süte erişimde zorluklar yaşanması sonucu annenin yaşadığı çaresizliğe dikkat çekilerek koşulların 4 aylık bebek için uygun olmadığına hükmedilmiştir.⁸¹ Benzer şekilde pek çok başvuruda küçük çocuklar için gerekli olan mama, bez gibi ihtiyaçların karşılanamaması ayrıca kalabalık hijyenik olmayan ortamda çocukların tutulması çocuklar bakımından olduğu kadar anne bakımından da hassasiyet teşkil etmiştir.⁸²

Hamile kadınlar, yeni doğum yapmış ve süt emziren anneler de Mahkeme tarafından hassas olarak kabul edilmekte; hamile kadınların hassas durumunun dikkate alınmayışı ve uygun koşullarda gözetim sağlanmaması ihlal olarak değerlendirilmektedir.⁸³ Özellikle doktor kontrolünden mahrum

Kanagaratnam ve diğerleri v. Belçika, AİHM, B. No:15297/09, 13.12.2011. Ayrıca bkz. *Mubilanzila Mayeke and Kaniki Mitunga v. Belçika.*

⁷⁶ *M.H. ve diğerleri v. Hırvatistan.*

⁷⁷ *Muskhadzhivoyeva ve diğerleri v. Belçika.*

⁷⁸ Benzer bir dava için bkz. *Kanagaratnam ve diğerleri v. Belçika.*

⁷⁹ Pek çok başvuruda çocuklu annelerin gözetim koşulları nedeniyle yaşadıkları sıkıntılarının madde 3 eşiğini aşmadığı kabul edilmektedir. Buna rağmen Mahkeme annelerin hassas durumuna vurgu yapmaktadır. Bkz. *Muskhadzhivoyeva ve diğerleri v. Belçika*; *Kanagaratnam v. Belçika*; *Popov v. Fransa*, §105. *Popov* başvurusundaki kısmi muhalefet şerhinde hakim Power-Forde, çocuklarının idari gözetim altında maruz kaldığı muameleyi çaresizlikle izleyen ebeveynler bakımından özellikle annenin yeni doğum yapmış olduğu göz önüne alındığında daha da kırılğan hale geldiği ve madde 3 eşiğinin aşıldığını belirtmektedir.

⁸⁰ *S.F. ve diğerleri v. Bulgaria*, § 88.

⁸¹ *M.D. and A.D. v. Fransa*, AİHM, B. No: 57035/18, 22.7.2021 §§ 67-70.

⁸² *Muskhadzhivoyeva ve diğerleri v. Belçika*, § 64; *Popov v. Fransa* § 105

⁸³ *Mahmundi ve diğerleri v. Yunanistan*, AİHM, B. No: 14902/10, 31.7.2012 §§ 64-74.

kalmak, nasıl doğum yapacaklarını ve doğacak çocuklarına ne olacağını bilememek hamile kadınların kaygılarını arttırmakta ve onları daha hassas hale getirmektedir.⁸⁴ R.R. başvurusunda idari gözetimi sırasında yüksek riskli bir hamilelik geçiren ve tekrarlayan komplikasyonlar yaşayan başvuru anne bakımından kısıtlamanın yarattığı kaygı ve psikolojik acı neticesinde 3. maddenin ihlal edildiğine hükmedilmiştir.⁸⁵ 6 aylık hamile olan ve Yunanistan'ın Samos Adası'nda çadırlarda gözetim altında tutulan başvuru bakımından yaptığı değerlendirmede Mahkeme, başvuru hakkındaki durumunun dikkate alınmadığını; hijyen ve sağlık imkanlarına sahip olmayan koşulların düşük tehlikesi olan başvuru bakımından madde 3 ihlali teşkil ettiğine karar vermiştir.⁸⁶ Hamile kadınlar bakımından gözetim uygulandığı hallerde hamile kadının ve bebeğin sağlığını korumak için özel koşullar sağlanmalıdır. Bu noktada düzenli kontrol ve tıbbi destek yanında; yeterli beslenme imkanları sağlanması da önemlidir. Benzer şekilde emziren anneler bakımından da hem çocuk bakımı desteği hem de koşullarına uygun besin desteği sağlanmalıdır.

3. Hastalar, Engelliler ve Diğer Hassas Kişiler

Yukarıda sayılan kategoriler dışında Mahkeme fiziksel veya psikolojik hastalık durumlarını da hassasiyet olarak değerlendirmektedir. Özellikle belirli sağlık sorunları nedeniyle ilaç, özel tedavi ve destek ihtiyaçları olan göçmenlerin gözetimi sadece madde 5 değil, gözetim koşullarının uygun olmaması nedeniyle madde 3 kapsamında da ihlal oluşturabilmektedir. *YohEkale Mwanje* başvurusunda Mahkeme, belirli bir adreste ikamet etmesine rağmen farklı çözümler üretilemeksizin AIDS hastalığı bulunan başvuru hakkındaki gözetim altına alınmasını incelemiş, gerekli koşullar sağlanmadığı için hastalığı ilerleyen başvuru bakımından ihlale hükmetmiştir.⁸⁷ Psikolojik rahatsızlığı olan ve defalarca intihar girişiminde bulunan başvuru hakkındaki iki buçuk yıldan fazla gözetim altında tutulmasını değerlendiren bir başka kararda kırılabilir/hassas durumdaki başvuru bakımından yetkili makamların özen yükümlülüğünü yerine getirmediğine karar verilmiştir.⁸⁸ *Sufi ve Elmi*⁸⁹ kararında Mahkeme, sınır dışı kararı bağlamında değerlendirme yaparken Somali'nin başvuru hakkındaki güvenli olmadığına; geri döndükleri zaman yerinden edilmiş kişi olarak kamplarda yaşayacaklarına vurgu yapmıştır. Bu kamplardaki kötü koşullara dikkat çeken Mahkeme, ilk başvuru hakkındaki psikiyatrik hastalığı nedeniyle özellikle

⁸⁴ Mahmudi ve diğerleri v. Yunanistan, § 50, § 70.

⁸⁵ R.R. ve diğerleri v. Macaristan.

⁸⁶ A.D. v. Yunanistan, AİHM, B. No: 55363/19, 4.4.2023. Hamile kişinin idari gözetimine ilişkin ayrıca bkz. A.S. Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2014/2841, K.T. 9/6/2016, R.G. 29.6.2016, S.29757.

⁸⁷ *YohEkale Mwanje v. Belçika*, AİHM, B. No: 10486/10, 20.12.2011 § 124. Psikolojik rahatsızlıkların hassasiyet olarak değerlendirildiği bir başka dava için bkz. *Thimothawes v. Belçika*, AİHM, B. No: 39061/11, 4.4.2017.

⁸⁸ S.M.M. v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 77450/12, 22.6.2017.

⁸⁹ *Sufi and Elmi v. Birleşik Krallık*, B. Nos. 8319/07 and 11449/07, 28.6.2011, Final 28.11.2011

hassas durumda olacağı gerekçesiyle sınırdışı işleminin Sözleşmeye aykırı olduğuna hükmetmiştir.⁹⁰

Mahkemenin hassas olarak nitelendirdiği bir başka durum da engelliliktir. *S.H.H.* davasında Mahkeme, engellilerin Afgan toplumundaki en kırılgan gruplardan olduğuna dikkat çekmiş; engelliliği yerel otoriteler tarafından dikkate alınması gereken bir durum olarak değerlendirmiştir.⁹¹ Karar metninde hassas/kırılgan kavramlarına değinilmese de *Asalya* kararında da Mahkeme Devletlerin engelli kişileri gözetim altına aldıkları hallerde özel bir ihtimam göstererek kişilerin öznel durumlarından kaynaklanan ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte koşullar oluşturması gerektiğine dikkat çekmiştir. Tekerli sandalyede olması nedeniyle kendi başına ihtiyaçlarını karşılayamayan, merkezde uygun tuvalet olmadığı için yakındaki otele memurların yardımıyla taşınmak zorunda kalan başvuruçunun maruz kaldığı koşullar insan onuruna aykırıdır ve devlet pozitif yükümlülüklerini yerine getirememiştir.⁹² AİHM engelli kişiler bakımından başkalarının yardımına en az ihtiyaç duyacakları şekilde tasarlanmış tuvalet, banyo ve oda gibi fiziksel şartların ve gerekli olduğu hallerde psikolojik desteğin sağlanması gerektiğini belirtmektedir.

Sayılan kişiler dışında Mahkeme işkence, kötü muamele, cinsel saldırı veya diğer ciddi psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurlarını, insan ticareti mağdurlarını, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından kırılgan grup olarak tanımlanan kişileri de hassas olarak değerlendirmektedir. *O.M.* kararında, yetkililerin İran'da cinsel azınlığa mensup olduğu için hassas bir grubun üyesi olan başvuruçunun öznel koşullarının değerlendirmedigine ve gerekli özeni göstermedigine dikkat çekmiştir.⁹³

⁹⁰ Sufi and Elmi v. Birleşik Krallık, § 303. Psikolojik hastalık için ayrıca bkz. Mahmudi ve diğerleri v. Yunanistan, §§ 64-74; Aden Ahmed v. Malta, AİHM, B. No: 55352/12, 23.7.2013, §§ 91-100. Depresyon ve psikolojik kırılganlığa ilişkin bkz. Abdi Mahamud v. Malta, AİHM, B. No: 56796/13, 3.5.2016, § 89.

⁹¹ *S.H.H. v. Birleşik Krallık*, AİHM, B. No: 60367/10, 29.1.2013 §§ 41- 51. Başvuru sınır dışı işlemine ilişkin olsa ve Mahkeme madde 3 bakımından ihlal olmadığına karar vermiş olsa da engelliliğin hassasiyet olarak değerlendirilmesi bakımından bu karara çalışmada yer verilmiştir. Davanın Mahkeme'nin *M.S.S* ve *N.* kararları bağlamında analizi için bkz. Elaine Webster, "Non-nationals, living conditions and disability: Situating *S.H.H. v. United Kingdom* within Strasbourg's Article 3 case-law", Strasbourg Observers, February 19, 2013, <<https://strasbourgobservers.com/2013/02/19/non-nationals-living-conditions-and-disability-situating-s-h-h-v-united-kingdom-within-strasbourgs-article-3-case-law/>> (s.e.t. 20.9.2024).

⁹² *Asalya v. Türkiye*, AİHM, B. No: 43875/09, 15.4.2014, Final 15.7.2014 § 50.

⁹³ *O.M. v. Macaristan*, AİHM, B. No: 9912/15, 5.7.2016, para 53. Bu çalışma kapsamında Mahkemenin idari gözetim bağlamında hassas durumda olmayı değerlendirdiği kararlar bağlamında bir değerlendirme yapılmıştır. Sınır dışı işlemlerine ilişkin kararlar bağlamında Mahkemenin hassas olarak nitelendirdiği bir başka grup da azınlıklardır. *Salah Sheekh* davasında, Somali asıllı Ashraf azınlığına mensup olan bir kişinin sığınma başvurusu reddini değerlendiren Mahkeme, BMMYK raporlarına atıfta bulunarak Ashraf azınlığının Somali'deki en kırılgan gruplardan biri olduğu için başvuruçunun sınır dışı edilmesini hukuka

III. HASSAS DURUMDAKİ YABANCILAR BAKIMINDAN DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜKLERİ: İDARİ GÖZETİME ALTERNATİF TEDBİRLER

Yaşam hakkının ve vücut bütünlüğünün korunması amacıyla güvenli bir sığınak arayan kişilerin suç yaptırımına benzer biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakılması ağır bir tedbir teşkil etmektedir. Bu nedenle sığınma arayan kişilerin temel haklarını mümkün olduğunca en az kısıtlayacak ve cezalandırma amacıyla kullanımını engelleyecek nitelikte tedbirler alınması gerekmektedir.⁹⁴ İdari gözetime alternatif tedbirler olarak ifade edilen bu tedbirler en genel haliyle kişilerin göç statüleriyle ilgili nedenlerle gözaltına alınmadığı herhangi bir yasa, politika veya uygulamayı tanımlamaktadır.⁹⁵ Alternatif tedbir uygulamaları; pasaport veya seyahat belgelerinin teslim edilmesi yükümlülüğü, ikamet kısıtlamaları, kefaletle serbest bırakma ve üçüncü şahısların teminat sağlaması, yetkililere düzenli raporlama, danışman desteğiyle açık tesislere yerleştirme ve elektronik izleme şeklinde uygulamalardır.⁹⁶

aykırı bulmuştur. Salah Sheekh v. the Hollanda, AİHM, B. No: 1948/04, 11.1.2007. Benzer şekilde *N.A.* başvurusunda Mahkeme etnik bir azınlık olan Tamillerin özellikle kaçırılma, kaybolma ve öldürülme olaylarına karşı savunmasız olduğuna dikkat çekmiştir. *N.A. v. Birleşik Krallık*, AİHM, B. No:25904/07, 17.7.2008, Final 6.8.2008. Ayrıca sınırdışı bağlamında vatansız olma da Mahkeme tarafından hassasiyet olarak değerlendirilmektedir. Bkz. *Kim v. Rusya*, AİHM, B. No: 42260/13, AİHM,17.10.2014.

⁹⁴ İdari gözetimin cezalandırıcı yönüne ilişkin bir değerlendirme için bkz. Merve İspirli Armağan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihadı Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bakımından İdari Gözetim Tedbirinin Cezalandırıcı Yönü”, C. 4, S. 2, 2022, Public and Private International Law Bulletin, ss.913-945.

⁹⁵ İdari gözetime alternatif tedbirler için bkz. International Detention Coalition, *There are Alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention* (revised edition 2015) <<https://idcoalition.org/wp-content/uploads/2016/01/There-Are-Alternatives-2015.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024). (IDC)

⁹⁶ European Union Agency for Fundamental Rights, *Alternatives to detention for asylum seekers and people in return procedures*, <<https://fra.europa.eu/en/publication/2015/alternatives-detention-asylum-seekers-and-people-return-procedures>> (s.e.t. 20.9.2024). BM İnsan Hakları Komitesi idari gözetim kararı alınırken daha az müdahaleci yöntemlerin tercih edilmesi ve gözetimin ilgili kişinin fiziksel veya zihinsel sağlık üzerindeki etkisinin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda özellikle çocuklar, çocuklu kadınlar, zihinsel veya fiziksel hastalıktan muzdarip olan kişiler gibi hassas kişiler bağlamında idari gözetim sadece son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için uygulanmalıdır. UNGA, Res. 64/166 Protection of Migrants, A/RES/64/166, 19 March 2019, para 4(a); UNGA Res 63/184 Protection of Migrants, A/RES/63/184, 18 December 2008, para 9; European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), *Immigration Detention Fact Sheet*. UNHRC, General Comment No. 35, para 18. BMMYK İcra Komitesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de ancak gözetim altına alma dışındaki alternatif yöntemlerin bireysel vaka bazında uygulanabilirliği değerlendirildikten sonra gözetim önlemlerine başvurulması gerektiğini ifade

Türk hukuku bakımından YUKK'un 57(4) maddesi belli bir adreste ikamet etme, belirlenecek şekil ve sürelerde bildirimde bulunma, aile temelli geri dönüş, geri dönüş danışmanlığı, kamu yararına hizmetlerde gönüllü görev alma, teminat ve elektronik izleme şeklinde idari gözetime alternatif tedbirlere yer vermiş; İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik (İGAYİY) de yürürlüğe girmiş ve tedbirler detaylı olarak düzenlenmiştir.⁹⁷ Yönetmelik 4. maddenin (o) bendinde özel ihtiyaç sahiplerini belirlemiş⁹⁸ (ö) bendinde ise hassas durumda olan kişi başlığı altında özel ihtiyaç sahiplerini açıklamıştır.⁹⁹ YUKK tanımlar bölümünde sadece özel ihtiyaç sahiplerine yer verirken¹⁰⁰; Yönetmelik hassas durumda olan kişiler tanımını oldukça geniş belirlemiş ve özel ihtiyaç sahiplerini de bir alt grup olarak saymıştır.¹⁰¹ Bu noktada belirtmek gerekir ki hem YUKK hem de Yönetmelik özel ihtiyaç sahiplerini sayarken sadece refakatsiz çocuklardan bahsetmişlerdir. Ancak AİHM içtihadıyla uyumlu olarak çocukların yanında ebeveynleri olsa dahi hassas durumda kabul edilmeleri ve özenle korunmaları gerekmektedir.¹⁰²

AİHM içtihadında hassas durumda olma/kırılğanlık insan hakları hukuku hükümlerinin yorumlanmasında yeni bir eğilim olarak¹⁰³ geniş

etmektedirler. Executive Committee of the High Commissioner's Programme, Conclusion on International Protection No. 85 (XLIX), 9 October 1998. Recommendation Rec(2003)5 of the Committee of Ministers to Member States on Measures of Detention of Asylum Seekers, 16 April 2003, para. 6.

⁹⁷ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, RG 14.9.2022, S. 31953.

⁹⁸ İGAYİY, madde 4(o) "Özel ihtiyaç sahibi: Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan, refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, ciddi sağlık sorunu bulunan, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer fiziksel, cinsel ya da psikolojik şiddete maruz kalmış kişi (...)"

⁹⁹ İGAYİY, madde 4(ö) "Hassas durumda olan kişi: Özel ihtiyaç sahibi, alkol veya madde bağımlısı olan, fiziksel veya psikolojik hastalığı, kendisine veya başkasına zarar verme eğilimi bulunan, bulaşıcı hastalığı olan, insan ticareti mağduru olduğu ya da olabileceği yönünde kuvvetli şüphe duyulan, risk altında çocuk veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından kırılğan grup olarak tanımlanan kişiler (...)"

¹⁰⁰ YUKK madde 4(l) özel ihtiyaç sahiplerini başvuru sahibi ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişi olarak tanımlamıştır.

¹⁰¹ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 4(o) ve (ö).

¹⁰² Popov v. Fransa § 91; Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, § 103. Ayrıca bkz. Özüm Demirkol, Çocuğun Korunması Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2024, s. 35.

¹⁰³ *Leboeuf*, sığınma arayan ve AİHM tarafından başvurusunun hassas durumda oluşu ile devletlerin özel önlemleri benimseme yükümlülükleri arasında bir bağlantı kuran davaları incelediği çalışmasında 2000 yılından önce bu terime rastlanmadığını dolayısıyla AİHM hassas olma üzerinden karar temellendirmesinin yeni bir eğilim olduğunu ifade etmektedir. Luc Leboeuf, "The Juridification of 'Vulnerability' through EU Asylum Law: The Quest for Bridging the Gap between the Law and Asylum Applicants' Experiences", V. 11, 2022, Laws,

ölçüde kullanılmaya başlamıştır.¹⁰⁴ Bu kullanımın somut sonuçları noktasında ise *Ippolito*'nun kırılma ile pozitif yükümlülükler doktrini arasında kurduğu bağlantı önemlidir.¹⁰⁵ AİHM içtihadında, negatif yükümlülükler devletin bir hakkın kullanımına müdahale etmekten kaçınma yükümlülüğünü ifade ederken, pozitif yükümlülükler, devletlerin bir hakkın etkili bir şekilde kullanımını garanti altına alan önlemleri almakla yükümlü olduğu anlamına gelmektedir.¹⁰⁶ Bu bağlamda hassas durumda olma sadece hassas durumda bulunan kişileri etkileyen bireysel ihlalleri düzeltmek amacıyla değil, aynı zamanda devletlerin hem maddi hem de usuli pozitif yükümlülüklerini gerçekleştirmek amacıyla mevzuatta ve uygulamada iyileştirmeler yapmaları için de imkan sağlamaktadır.¹⁰⁷ İçtihat incelendiğinde kırılma ile pozitif yükümlülükler arasında bir bağlantı kurulduğu ve hassas gruplar için devletlere ek yükümlülükler getirildiği görülmektedir.¹⁰⁸ AİHM'in bu yaklaşımı bazı maddelerin koruma alanının genişlemesine sebep olmuştur. Böylece yukarıda değinilen *M.S.S.* veya *Rahimi* başvurularında görüldüğü üzere olağan şartlarda makul kabul edilebilecek kısa gözetim süreleri gibi hususlar kişilerin hassas durumda olmaları karşısında Sözleşme'ye aykırı hale gelmektedir.¹⁰⁹ Başvuruda ayrıca idari gözetim sona erdikten sonra da çocuğun tek başına kalması karşısında devletin asgari bakım sağlamaya ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmedigine hükmedilmiştir. Böylece hassas kişiler bakımından yetkililerin bilgi sahibi olduğu veya olabileceği kötü muameleleri önlemek için makul önlemler almasını da içeren özel bir koruma sorumluluğu gündeme gelmektedir.¹¹⁰ Bu sorumluluk kapsamında en başta hassas

ss.45-63. Ayrıca bkz. Tarakhel v. İsviçre; Ilias and Ahmed v. Macaristan; R.R. ve diğerleri v. Macaristan.

¹⁰⁴ Bkz. Al Tamimi; Moritz Baumgärtel, "Facing the challenge of migratory vulnerability in the European Court of Human Rights. Netherlands" V. 38, 2020, Quarterly of Human Rights, ss.12-29; Ingrid Nifosi-Sutton, The Protection of Vulnerable Groups under International Human Rights Law, Routledge, 2017.

¹⁰⁵ Francesca Ippolito, Understanding Vulnerability in International Human Rights Law, Editoriale Scientifica, Naples 2020.

¹⁰⁶ AİHM içtihadında pozitif yükümlülüklerle ilişkin analiz için bkz. Vladislava Stoyanova, Positive Obligations under the European Convention on Human Rights-Within and Beyond Boundaries, Oxford University Press, 2023.

¹⁰⁷ Ippolito, s. 48.

¹⁰⁸ Örneğin, Romanların eğitim ve konut erişimini içeren davalarda, mahkeme Roman topluluklarının hassas oluşlarını sürekli olarak vurgulayarak, devletlerin eğitim ve konuta erişimde Romanların karşılaştığı özel zorlukları ele alan özel sosyal programlar geliştirme yükümlülüğüne dikkat çekmiştir. D.H. ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti; Chapman v. the United Kingdom. Bkz. Lourdes Peroni/Alexandra Timmer, "Vulnerable groups: The promise of an emerging concept in European Human Rights Convention law", V. 11, 2013, International Journal of Constitutional Law, ss.1056-1085.

¹⁰⁹ Örn bkz. Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta, §§ 113-115 ve Aden Ahmed v. Malta §§ 92-100.

¹¹⁰ Z. ve diğerleri v. Birleşik Krallık [GC], AİHM, B. No: 9392/95, 10.5.2001 § 73; Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belçika § 53.

durumda olan kişilerin tespit edilmesinde elverişli usullerin oluşturulması¹¹¹ ve tespit edilen hassas kişilere haklarını daha az kısıtlayacak nitelikte alternatif çözüm yolları sunulması gerekmektedir. Ayrıca hassas durumdaki göçmenlerin, savunmasızlıklarının değerlendirilmesine ilişkin usuller hakkında bilgilendirilmeleri ve bu usullere erişimleri sağlamalıdır.¹¹²

Mahkeme idari gözetimi; kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bağlamında gözetimin gerekli, makul ve ölçülü (orantılı) olması kriterleri üzerinden değerlendirmektedir. Böylece hassas durumda bulunan göçmenlerin gözetim altına alınması, gözetimin amaçladığı hedefin daha az zorlayıcı önlemlerle de gerçekleştirilebileceği ve gözetimin son çözüm olmadığı durumlarda bu kriterler bağlamında madde 5/1(f) ile uyumlu olmayacaktır. Hassas durumda bulunan kişiler sadece özgürlüklerini daha az kısıtlayıcı alternatif önlemlerin etkin bir şekilde uygulanamayacağı belirlendikten sonra son çare olarak gözetim altına alınmalıdırlar.¹¹³

İlke olarak özellikle refakatsiz çocuklar olmak üzere tüm çocukların gözetim altında tutulmaları üstün yararları ile bağdaşmamaktadır ve orantılılık ilkesi bağlamında AİHM içtihadına da aykırılık teşkil etmektedir. Türkiye uygulamasında refakatsiz çocuklar bakımından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Refakatsiz Çocuklar Yönergesi¹¹⁴(RÇY) AİHM içtihadı ile uyumlu bir usul öngörülmekte ve refakatsiz çocuklara gözetim tedbiri uygulanmamaktadır.¹¹⁵ Refakatsiz çocukların uluslararası koruma başvurusu ve kayıt altına alınmasına ilişkin işlemler İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yapıldıktan sonra (RÇY, m.6/1/a) çocuklar görüşleri dikkate alınarak AÇSHB tarafından, uygun konaklama yerlerine veya yetişkin akrabalarının veya koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilmektedirler (YUKK, m.66/1/c, RÇY, m.6/1/d). Bu çocuklar bakımından koruyucu hizmetler ve özel barınma mekanları oluşturulmuş; ayrıca refakatsiz çocuklar YUKK tarafından özel ihtiyaç sahipleri arasında sayılarak kayıt ve statü belirleme işlemlerinde kendilerine öncelik tanınmış (YUKK, m.67/1) ve hızlandırılmış değerlendirmenin dışında tutulmuşlardır (YUKK, m. 79/4).¹¹⁶

¹¹¹ Thimothawes v. Belçika, §§ 66-71.

¹¹² Abdi Mahamud v. Malta, §§ 134-135. Bu noktada belirtmek gerekir ki yerel otoriteler kırılabilirlik veya hassas durumda bulunma değerlendirmesinin yapılmasında gerekli işlemleri gerçekleştiriyor veya geciktiriyorlarsa bu durum yetkililerin iyi niyeti konusunda şüphe oluşturabilecektir. Abdi Mahamud v. Malta, §§ 130-134.

¹¹³ Bkz. Popov v. Fransa, § 119; A.B. ve diğerleri v. Fransa, § 120.

¹¹⁴ 20.10.2015 tarihli Yönerge için bkz. <<https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonergeler/refakatsiz-cocuklar-yonergesi.pdf>> (s.e.t 20.9.2024).

¹¹⁵ Türk hukukunda refakatsiz çocuklara ilişkin bir analiz için bkz. İlyas Arslan, “Türk Hukukunda Refakatsiz Çocukların Hukuki Durumu”, S. 55, 2023, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, ss.73-110.

¹¹⁶ Transit geçiş merkezlerinde de refakatsiz çocuklar kabul edilmeyen yolcu bekleme salonuna alınmadan ülkeye girişleri yapılması ve ASHB'ye bilgi verilmesi uygulaması da AİHM içtihadı ile uyumludur. TİHEK, İstanbul Havalimanı Transit Geçiş Merkezi Ziyareti Raporu, Rapor No. 2023/46, para 13-14 <<https://www.tihe.gov.tr/public/images/kararlar/a4yc7m.pdf>> (s.e.t 20.9.2024)

Öte yandan refakatli çocukların, çocuklu ebeveynlerin, hamile ve emzikli annelerin ve engellilerin büyük oranda kabul, barınma ve GG merkezlerinde kaldığı görülmektedir.¹¹⁷ AİHM içtihadı incelendiğinde özellikle çocuklu aileler bakımından özel kriterler belirlendiği görülmektedir. Buna göre aile üyelerinin bir arada tutulması, ailelere özel bir alan tesis edilmesi, çocukların yetişkinlerden ayrı bölümde tutulması, koşulların çocukların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarına uygun olması bu bağlamda ihtiyaçlarına uygun yiyecek, barınma oyun ve etkinlik imkanı sağlanması gerekmektedir. Mahkeme özellikle bebekler ve küçük çocuklar için mama ve bez gibi özel ihtiyaçların karşılanmamasını ve kaldıkları mekanın fiziki şartlarının çocuklara uygun olmamasını madde 3 bağlamında ihlal olarak değerlendirmektedir.¹¹⁸ GGM'lerde sayılan bu koşulların tamamen karşılanabilmesi oldukça güç olduğu için bazı hallerde hak ihlalleri gündeme gelmektedir. TİHEK raporları incelendiğinde örneğin Gaziantep GGM'de bir katın ailelere tahsis edildiği (para 29), merkezde çocuklara özel yemek hazırlandığı (para 66), çocuklara özel etkinlikler yapıldığı (para 79), özel sağlık hizmeti sağlandığı (s. 21) görülmektedir.¹¹⁹ Benzer şekilde Pehlivan köy GGM'de oyun odası olması (para 81);¹²⁰ Akyurt GGM'de¹²¹ çocuklar için ara öğünler verilmesi (para 55) AİHM içtihadı ile uyumlu uygulamalara örnek gösterilebilir. Öte yandan Akyurt GGM'de aileler bakımından özel alan bulunmadığı kız çocukların kadın bölümünde, erkek çocukların erkek bölümünde kaldığı belirtilmektedir (para 23). Bu uygulamaya uluslararası standartlarla uyumlu değildir. Çocukların ihtiyaçları göz önüne alındığında tıpkı refakatsiz çocuklarda olduğu gibi çocuklu aileler bakımından da kural idari gözetimin uygulanmaması olmalıdır. Yapılan titiz değerlendirme sonucu gözetim uygulanıyorsa da GGM'lerin AİHM içtihadıyla uyumlu olacak şekilde insan onuruna yakışan koşullar sunması gerekmektedir.

Çocuklu aileler dışındaki hamile, engelli, hasta kişiler gibi hassas durumdaki kişiler bakımından da kural idari gözetimin

¹¹⁷ Göç İdaresi Müdürlüğü veya ASHB tarafından söz konusu merkezlerde kalan yabancıların verilerine erişim mümkün olmamıştır. TİHEK tarafından gerçekleştirilen ziyaretler sonrası hazırlanan raporlar incelenerek hassas kişiler bakımından uygulama analiz edilmiştir.

¹¹⁸ Mekandaki eşyaların çocuklar bakımından tehlike oluşturmayacak nitelikte olması, sigara dumanına maruz kalmamaları, sürekli ışığın açık olması ve aşırı gürültü nedeniyle yeterli uyuyamamaları Mahkeme tarafından ihlal sebebi olarak kabul edilmektedir.

¹¹⁹ TİHEK, Gaziantep Geri Gönderme Merkezi Takip Ziyareti Raporu, Rapor No: 2023/04, <<https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/so9808.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024)

¹²⁰ TİHEK, Pehlivan köy Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu, Rapor No: 2023/06, <<https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/99ez6i.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024)

¹²¹ TİHEK, Ankara Akyurt Geri Gönderme Merkezi Takip Ziyareti Raporu, Rapor No: 2024/33, <<https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/8pt8a7.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024)

uygulanmamasıdır.¹²² Türkiye uygulamasına bakıldığında Gaziantep GGM’de hamilelere özel sağlık hizmeti sağlanması (s. 21)¹²³ Pehlivan köy GGM’de engellilere uygun dizayn edilmiş oda bulunması (para 32 ve 42)¹²⁴, Akyurt¹²⁵ GGM’de engelli özel ihtiyaçlarına uygun oda engelli rampası ve asansörler bulunması (para 40) ve hamileler için ara öğünler verilmesi (para 55) olumlu uygulamalar olarak örnek gösterilebilir. Ancak bu olumlu uygulamalara rağmen kural olarak başta çocuklu aileler olmak üzere tüm hassas kişiler bakımından alternatif tedbirlerin uygulanması olası hak ihlallerinin önlenmesi için daha etkili ve daha az maliyetlidir. Yapılan araştırmalar yabancıların sürece ilişkin bilgilendirilmesi sonucunda özgürlüklerinin kısıtlanması yerine alternatif tedbirler uygulanmasının kişilerin yükümlülüklerine uyması ve geri dönüşleri bağlamında daha etkili sonuçlar verdiğini göstermektedir.¹²⁶ Hassas durumda bulunan kişiler bakımından Yönetmelik uyarınca uygulanacak alternatif tedbirlere bakıldığında belirli bir adreste ikamet etme, bildirimde bulunma veya ses tanıma, mobil uygulama veya teminat gibi yükümlülükler getirilmesi hukuken mümkündür. Tüm bu uygulamalar hassas kişilerin özellikleri dikkate alınarak uygulandığında gözetimden beklenen fayda olan kişilerin koruma başvuru sürecinde veya sınırdışı sürecinde yerinin belirlenmesi çok daha insani şartlarda, kişilerin hakları en az ihlal edilerek ve çok daha az maliyetle sağlanmış olacaktır.¹²⁷ Türkiye uygulaması bakımından farklı ülke uygulamalarına bakılarak en elverişli yöntemlerin örnek alınması mümkündür.¹²⁸ Örneğin sınır dışı edilecek aileler bakımından geliştirilen aile temelli geri dönüş programı Kanada’da başarılı bir uygulama olan “özel

¹²² International Refugee Rights Association/Global Detention Project, Joint Submission to the UN Committee on the Rights of the Child, 93rd Session, 8 – 26 May 2023, 14 April 2023, para 7.1, <<https://umhd.org.tr/en/page/issues-relating-to-immigration-detention-of-children/514>> (s.e.t. 20.9.2024).

¹²³ TİHEK, Gaziantep Geri Gönderme Merkezi Takip Ziyareti Raporu, Rapor No: 2023/04, <<https://www.tihk.gov.tr/public/images/kararlar/so9808.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024)

¹²⁴ TİHEK, Pehlivan köy Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu, Rapor No: 2023/06, <<https://www.tihk.gov.tr/public/images/kararlar/99ez6i.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024)

¹²⁵ TİHEK, Ankara Akyurt Geri Gönderme Merkezi Takip Ziyareti Raporu, Rapor No: 2024/33, <<https://www.tihk.gov.tr/public/images/kararlar/8pt8a7.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024)

¹²⁶ International Detention Coalition ve Mülteci Hakları Merkezi, İdari Gözetime Alternatifler, Göç yönetimi kapsamındaki gerekli olmayan idari gözetimi önlemeye yönelik El kitabı (Gözden geçirilmiş baskı), Mülteci Hakları Derneği, 2021, s. 10-11 <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/Mhm_Idari_Gozetime_Alternatifler_2_021.pdf> (s.e.t. 20.9.2024).

¹²⁷ IDC/MHD, İdari Gözetime Alternatifler, s. 7-17.

¹²⁸ Meltem İneli Çiğer, “Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler”, C. 40, S. 2, 2020, Public and Private International Law Bulletin, ss.799–829.

sponsorluk programları” (private sponsorship programme)¹²⁹ ışığında tüm idari gözetim uygulamaları bakımından uygulanabilir. Bu uygulamada ülkeye yerleşen ailelere bir aile tarafından maddi ve psikolojik destek sağlanmakta yeni hayatlarına alışmaları kolaylaştırılmaktadır. Türkiye’de de bu uygulama ile çocuklu aileler bakımından kabul sürecinde başlayan destek koruma sağlaması sonrası devam ettirilebilir; hatta sınırdışı edilecek aileler bakımından da geri dönüş destek olarak uygulanabilir. Bu noktada belirtmek gerekir ki hassas kişiler bakımından alternatif tedbirlerin hassasiyetlerinin artmasına sebep olmayacak şekilde özenle uygulanması gerekmektedir.¹³⁰

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

AİHM içtihadında ülkeye yasa dışı yollarla giriş yapan uluslararası koruma başvurusu sahipleri veya hakkında sınır dışı kararı verilmiş yabancıların hassas durumda olan kişiler olması halinde idari gözetimin son çare olarak uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır.¹³¹ Bir kişinin idari gözetim altına alınması söz konusu olduğunda kişinin özel ihtiyaç sahibi veya hassas durumda olan bir birey olup olmadığı, yaşı, sağlık durumu, cinsiyeti, ailevi durumu gibi özellikleri değerlendirilerek gözetimin kişi üzerindeki etkisi dikkate alınarak haklarını en az sınırlandıracak çözüme karar verilmelidir.

Hassas durumda bulunan yabancıların gözetim altına alınması bakımından Mahkeme önündeki davalar iki grupta ele alınabilir. İlk grup başvurular sığınma başvurusunun değerlendirilmesi veya sınır dışı işleminin beklenmesi sürecinde uygulanan tedbirlere ilişkindir.¹³² Bu başvurularda Mahkeme kişinin kırılabilirliğini yaş, cinsiyet, sağlık gibi kişisel özellikler bağlamında değerlendirerek özel ihtiyaçların dikkate alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Böylece sığınmacıların özgürlüklerinden mahrum edilmelerinin meşruluğu değerlendirilirken hassas durumda olma ihlal eşliğini düşüren bir etmen haline gelmektedir.

¹²⁹ 1978’den beri uygulanan “Özel sponsorluk programları” (private sponsorship programme) ile Kanada halkının mali ve kişisel desteğinden faydalanılarak mültecilerin yeniden yerleştirilmesi sağlanmaktadır. Barbara Triviranus/Michael Casasola, “Canada’s Private Sponsorship of Refugees Program: A Practitioners Perspective of its Past and Future”, C. 4, 2003, Journal of International Migration and Integration, ss.177-202.

¹³⁰ Örneğin elektronik kelepçe uygulanması hassas kişiler bakımından uygun olmayacak, bildirim yükümlülüğünün de çok kısa periyotlarla belirlenmesi yeni bir stres unsuru oluşturabilecektir. Elektronik izleme uygulaması hakkında detaylı bir analiz için bkz. Barış Teksoy, “İdari Gözetim Altına Alınan Yabancıların Elektronik ve İletişim Cihazlarının İncelenmesine İlişkin Hükümün Değerlendirilmesi”, C. 75, S. 2, 2020, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, ss.517-556.

¹³¹ A.B. ve diğerleri v. Fransa, § 124; Popov v. Fransa, § 119.

¹³² Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belçika; Rahimi v. Yunanistan; Stanev v. Bulgaria, AİHM, B. No: 36760/06, 17.1.2012; Khlaifia ve diğerleri v. İtalya, AİHM, B. No:16483/12, 15.12.2016.

İkinci grup davalar ise uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların başvuru sonuçlanana kadar tutulma koşullarına ilişkindir. Bu noktada sadece yetişkin erkek bir sığınmacı olan ve ek kırılabilir özellikler taşımayan M.S.S.'nin durumunun değerlendirildiği kararda Mahkeme, sığınmacının devlet yardımı olmadan kötü şartlarda yaşamasının insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele olduğuna hükmetmiştir. Buna karşın Devlet yardımının yetersiz olduğu başka başvurularda ise başvuru sahiplerini özellikle hassas hale getirecek çocuklu aile olmaları, hastalık veya engellilik gibi başka kişisel özellikler aranmıştır. Mahkeme hassas durumda bulunan yabancıların idari gözetimi bağlamında temelde kişilerin devlete bağımlı hale gelmeleri üzerinden hareket etmektedir.¹³³

AIHM'in göç alanındaki içtihadında hassas durumda olma esnek bir kavram olarak kullanılmaktadır. Mahkeme içtihadı incelendiğinde hassas durumda olmanın, devletlerin göç yönetimine ilişkin takdir haklarını sınırlandıran ve pozitif yükümlülüklerini arttıran bir unsur olarak dikkate alındığı görülmektedir. Özellikle başvuru sahiplerinin özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı durumlarda devlete bağımlı hale gelmiş sığınmacılar bakımından hassasiyet, devletin başvuru sahiplerine uygun koşulları sağlamaya ilişkin pozitif yükümlülüğünü pekiştirmekte böylece hassas durumda bulunan yabancıların idari gözetimi bağlamında devletin sorumluluklarını arttıran bir unsur haline gelmektedir. Dolayısıyla devlet hassas durumda bulunan yabancıları gözetim altına alırken sadece madde 5 düzenlemesinde yer alan hususlara uygun hareket etmekle değil, aynı zamanda kişilerin özel durumları nedeniyle gereken ek korumayı sağlamak da yükümlü olmaktadır. Bu yükümlülükler; öncelikle hassas durumda olan kişilerin belirlenebilmesi için etkili ve elverişli değerlendirme usulleri oluşturulması ve kişiler tespit edildikten sonra da bu kişiler bakımından gözetim dışında alternatif tedbirler uygulanmasını sağlamaktır. Devletler hassas durumda bulunan kişiler bakımından daha özenli bir süreç takip etmelidirler.

Mahkeme kararları ışığında Türkiye uygulamasına bakıldığında hassas durumda bulunan kişilerin idari gözetim altına alınmasından kural olarak kaçınılmalı; haklarını en az kısıtlayacak nitelikte alternatif tedbirler uygulanmalıdır. Refakatsiz çocuklar bakımından sürecin tamamen ASHB üzerinden yürütülmesi AIHM içtihadıyla uyumludur. Öte yandan çocuklu aileler, hamile ve emziren kadın ve engelliler bakımından idari gözetimin devam ettiği görülmektedir. Başta çocuklu aileler olmak üzere tüm sayılan hassas kişiler bakımından gözetim uygulaması aşamalı olarak sona erdirilmelidir. Uluslararası hukuka uygun gözetim uygulaması için sayılan tüm hassas kişiler bakımından İGAYİY'de yer alan alternatifler farklı ülkelerin başarılı uygulamaları örnek alınarak daha insani, daha etkili ve az maliyetli usuller olarak hassas kişilerin haklarını en az ihlal edecek şekilde uygulanması gerekmektedir.

¹³³ Bkz. R.R. ve diğerleri v. Macaristan, §50: “Başvuru sahiplerinin tamamen devlet desteğine bağımlı oldukları ve bu yardımın olmaması nedeniyle insanlık dışı ya da insan onuruna uygun olmayan ciddi bir yoksunluğa maruz kaldıklarında Devletin temel ihtiyaçları karşılama sorumluluğu doğar.”

Halihazırda gözetim altında tutulan hassas kişiler bakımından gözetim son derece titiz değerlendirme sonucu son çare olarak uygulanmalı; kişilerin hassasiyetlerine uygun şekilde beslenme, sağlık takibi, psikolojik danışmanlık oyun, boş zaman etkinlikleri gibi hizmetler sağlanmalı ve gözetimi insan onuruna uygun şekilde makul süre içerisinde geçirebilmeleri için gerekli koşullar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Al Tamimi Y, "The Protection of Vulnerable Groups and Individuals by the European Court of Human Rights", No. 5, 2016, European Journal of Human Rights, ss.561-583.

Arslan İ, "Türk Hukukunda Refakatsiz Çocukların Hukuki Durumu", S. 55, 2023, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, ss.73-110.

Aybay R, "Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme", C. 4, S.2, 2003, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.141-172.

Baumgärtel M, "Facing the challenge of migratory vulnerability in the European Court of Human Rights. Netherlands" V. 38, 2020, Quarterly of Human Rights, ss.12-29.

Demirkol Ö, Çocukun Korunması Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2024.

Doğru O/Nalbant A, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar, Avrupa Konseyi Yayınları, 1. Cilt, 2012.

Ekşi N, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim, Beta Yayınevi, İstanbul, 2014.

Goodwin-Gill GS, International Law and the Movement of Persons Between States, Oxford University Press, London 1978.

Hailbronner K, "The Right to Asylum and the Future of Asylum Procedures in the European Community", C. 2, S. 3, 1990, International Journal of Refugee Law, ss.341-360.

Harris, O'Boyle&Warbrick- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Çev. Mehveç Bingöllü Kılıcı/Ulaş Karan, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021.

İneli Ciğ̈er M, "Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetim Alternatif Tedbirler", C. 40, S. 2, 2020, Public and Private International Law Bulletin, ss.799-829.

Ippolito F, Understanding Vulnerability in International Human Rights Law, Editoriale Scientifica, Naples 2020.

İspirli Armağ̈an M, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İctihadı Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğı Hakkı Bakımından İdari Gözetim Tedbirinin Cezalandırıcı Yönü", C. 4, S. 2, 2022, Public and Private International Law Bulletin, ss.913-945.

Leboeuf L, "The Juridification of 'Vulnerability' through EU Asylum Law: The Quest for Bridging the Gap between the Law and Asylum Applicants' Experiences", V. 11, 2022, Laws, ss.45-63.

Limante A, "Protecting vulnerable groups in Europe: highlights from recent case law of the European Court of Human Rights", V. 28, I. 4, The International Journal of Human Rights, 2024, ss.671-688.

McAdam J, "Seeking Asylum under the Convention on the Rights of the Child: A Case for Complementary Protection", V. 14, N. 3, 2006, The International Journal of Children's Rights, ss.251-274.

Morawa AHE "Vulnerability as a concept of International Human Rights Law", V. 6, S. 2, 2003, Journal of International Relations and Development, ss.139-155.

Nifosi-Sutton I, The Protection of Vulnerable Groups under International Human Rights Law, Routledge, 2017.

Özbek N, "AIHM Kararları Işığında YUKK'nda İdari Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar", C. 118, 2015, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, ss.15-50.

Peroni L/Timmer A, "Vulnerable groups: The promise of an emerging concept in European Human Rights Convention law", V. 11, 2013, International Journal of Constitutional Law, ss.1056-1085.

Stoyanova V, "The Grand Chamber Judgment in Ilias and Ahmed v Hungary: Immigration Detention and How the Ground Beneath Our Feet Continues to Erode", Strasbourg Observers (blog), December 23, 2019. <https://strasbourg.weichie.dev/2019/12/23/the-grand-chamber-judgment-in-ilias-andahmed-v-hungary-immigration-detention-and-how-the-ground-beneath-our-feet-continuesto-erode/>. (s.e.t. 20.09.2024).

Stoyanova V, Positive Obligations under the European Convention on Human Rights-Within and Beyond Boundaries, Oxford University Press, 2023.

Şahbaz İ, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği", S. 55, 2004, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, ss.201-225.

Şirin T, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı-Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi- 1, Avrupa Konseyi, 2018.

Teksoy B, "İdari Gözetim Altına Alınan Yabancıların Elektronik ve İletişim Cihazlarının İncelenmesine İlişkin Hükümün Değerlendirilmesi", C. 75, S. 2, 2020, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, ss.517-556.

Triviranus B/Casasola M, "Canada's Private Sponsorship of Refugees Program: A Practitioners Perspective of its Past and Future", C. 4, 2003, Journal of International Migration and Integration, ss.177-202.

Webster E, "Non-nationals, living conditions and disability: Situating S.H.H. v. United Kingdom within Strasbourg's Article 3 case-law", Strasbourg Observers, February 19, 2013, <https://strasbourgobservers.com/2013/02/19/non-nationals-living-conditions-and-disability-situating-s-h-h-v-united-kingdom-within-strasbourgs-article-3-case-law> (s.e.t. 20.09.2024).

Yalçıntaş Deli S, "Uluslararası İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku İle 6458 Sayılı Kanuna Göre Sığınmacıların İdari Gözetimi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, 2020.

Belgeler

Council of Europe Action Plan on Protecting Vulnerable Persons in the Context of Migration and Asylum in Europe (2021-2025), 2021, s. 7 <<https://edoc.coe.int/en/refugees/10241-council-of-europe-action-plan-on-protecting-vulnerable-persons-in-the-context-of-migration-and-asylum-in-europe-2021>> (s.e.t. 20.9.2024).

Council of Europe Committee Of Ministers, Recommendation Rec(2003)5 of The Committee of Ministers to Member States on Measures of Detention of Asylum Seekers (*Adopted by the Committee of Ministers on 16 April 2003 at the 837th Meeting of the Ministers' Deputies*) para. 6 <<https://rm.coe.int/16805e0313>> (s.e.t. 20.9.2024).

CRC, General comment No. 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence, (m. 72/g), <<https://digitallibrary.un.org/record/711722?v=pdf>> (s.e.t. 20.9.2024).

Joint General Comment No. 3 of the CMW and No. 22 of the CRC in the context of International Migration: General principles, CRC/C/GC/22 - CMW/C/GC/3, 16 November 2017.

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Standards, (The CPT standards), Council of

Europe Committee for the Prevention of Torture, (CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 201) <<https://www.refworld.org/reference/themreport/coept/2011/en/78171>> (s.e.t. 20.9.2024).

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Immigration Detention Fact Sheet <<https://rm.coe.int/16806fbf12>> (s.e.t. 20.9.2024).

European Union Agency for Fundamental Rights, Alternatives to detention for asylum seekers and people in return procedures, <<https://fra.europa.eu/en/publication/2015/alternatives-detention-asylum-seekers-and-people-return-procedures>> (s.e.t. 20.9.2024).

International Detention Coalition, There are Alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention (revised edition 2015) <<https://idcoalition.org/wp-content/uploads/2016/01/There-Are-Alternatives-2015.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024).

International Refugee Rights Association/Global Detention Project, Joint Submission to the UN Committee on the Rights of the Child, 93rd Session, 8 – 26 May 2023, 14 April 2023, <<https://umhd.org.tr/en/page/issues-relating-to-immigration-detention-of-children/514>> (s.e.t. 20.9.2024).

OHCHR, Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, UNGA Res 43/173, 9 December 1988, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/body-principles-protection-all-persons-under-any-form-detention>> (s.e.t. 20.9.2024).

OHCHR, United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, UNGA Res 45/113, 14 December 1990, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty>> (s.e.t. 20.9.2024).

UNGA Res 63/184 Protection of Migrants, A/RES/63/184, 18 December 2008, para 9. <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_63_184.pdf> (s.e.t. 20.9.2024).

UNGA, Res. 64/166 Protection of Migrants, A/RES/64/166, 19 March 2019, para 4(a). <<https://undocs.org/en/A/RES/64/166>> (s.e.t. 20.9.2024).

UNHCR, Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention, 2012, <<https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2012/en/87776>> (s.e.t. 20.9.2024).

UNHCR, Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum, February 1997, <<https://www.unhcr.org/media/guidelines-policies-and-procedures-dealing-unaccompanied-children-seeking-asylum>> (s.e.t. 20.9.2024).

UNHCR, Conclusion No. 59 (1989); Refugee Children and Adolescents, Conclusion No. 84 (1997); Protection of the Refugee's Family, Conclusion No. 88 (1999); 'Summary Note on UNHCR's Strategy and Activities Concerning Refugee Children, 2002. <<https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/578371524.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024).

UNHRC, General comment No. 35 Article 9 (Liberty and security of person), CCPR/C/GC/35,16 December 2014, para 18, <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g14/244/51/pdf/g1424451.pdf>> (s.e.t. 20.9.2024).

UNODC, The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules) <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf> (s.e.t. 20.9.2024).

Mahkeme Kararları

AİHM Kararları¹³⁴

- East African Asian v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 4403/70 (joined), 14.12.1973.
Kamma v. Hollanda, AİHM, B. No: 4771/71, 14.7.1974.
Guzzardi v. İtalya, AİHM, B. No: 7367/76, 6.11.1980.
Dudgeon v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 7525/76, 22.10.1981.
Bozano v. Fransa, AİHM, B. No: 9990/82, 18.12.1986.
Amuur v. Fransa, AİHM, B. No: 19776/92, 25.6.1996.
Chahal v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 22414/93, 15.11.1996.
T.W. v. Malta [GC] AİHM, B. No: 25644/94, 29. 4.1999.
Grauslys v. Litvanya, AİHM, B. No: 36743/97, 10.10.2000.
Salman v. Türkiye, [GC] AİHM, B. No: 21986/93, 27.6.2000.
Chapman v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 27238/95, 18.01.2001.
Keenan v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 27229/95, 3.4.2001.
Z. ve diğerleri v. Birleşik Krallık [GC], AİHM, B. No: 29392/95, 10.5.2001.
Çonka v. Belçika, AİHM, B. No: 51564/99, 5.2.2002, Final 5.5.2002.
Trubnikov v. Rusya, AİHM, B. No: 49790/99, 5.7.2005.
Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belçika, AİHM, B. No: 13178/03, 12.10.2006.
Üner v. Hollanda, AİHM, B. No: 46410/99, 18.10.2006.
Salah Sheekh v. Hollanda, AİHM, B. No: 1948/04, 11.1.2007.
Nasrulloev v. Rusya, AİHM, B. No: 656/06, 11.10.2007.
D.H. ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, AİHM, B. No: 57325/00, 13.11.2007.
Saadi v. Birleşik Krallık [GC], AİHM, B. No: 13229/03, 29.1.2008.
N. v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 26565/05, 27.5.2008.
N.A. v. the Birleşik Krallık, AİHM, B. No:25904/07, 17.7.2008, Final 6.8.2008.
Soldatenko v. Ukrayna, AİHM, B. No: 2440/07, 23.10.2008.
Renolde v. Fransa, AİHM, B. No: 5608/05, 16.10.2008, Final 16.1.2009.
A. ve diğerleri v. Birleşik Krallık, AİHM [GC], B. No: 3455/05, 19.2.2009.
Opuz v. Türkiye, AİHM, B. No: 33401/02, 9.6.2009, Final 9.9.2009.
Lautsi v. İtalya, AİHM [GC], B. No: 30814/06, 3.11.2009.
Denis Vasilyev v. Rusya, AİHM, AİHM, B. No: 32704/04, 17.12.2009.
Muskhadzhiyeva ve diğerleri v. Belçika, AİHM, B. No: 41442/07, 19.1.2010.
Aune v. Norveç, AİHM, B. No: 52502/072, 08.10.2010.
M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan, AİHM, B. No: 30696/09, 21.1.2011.
Abdolkhani and Karimnia v. Türkiye, AİHM, B. No: 30471/08, 22.9.2009, Final 1.3.2010.
Rahimi v. Yunanistan, AİHM, B. No: 8687/08, 5.4.2011.

¹³⁴ Bütün AİHM kararlarına hudoc sistemi üzerinden erişim sağlanmıştır. <<https://hudoc.echr.coe.int>> (s.e.t. 20.9.2024).

Kiyutin v. Rusya, AİHM, B. No: 2700/10, 10.3.2011, Final 15.9.2011.
Sufi and Elmi v. Birleşik Krallık, B. Nos. 8319/07 and 11449/07, 28.6.2011, Final 28.11.2011.
Kanagaratnam ve diğerleri v. Belçika, AİHM, B. No:15297/09, 13.12.2011.
YohEkale Mwanje v. Belçika, AİHM, B. No: 10486/10, 20.12.2011.
Stanev v. Bulgaristan, AİHM, B. No: 36760/06, 17.1.2012.
Popov v. Fransa, B. Nos: 39472/07 and 39474/07, 19.1.2012.
İlbeyi Kemaloğlu and Meriye Kemaloğlu v. Türkiye, B. No: 19986/06; 10.4.2012.
Pontes v. Portekiz, B. No: 19554/09, 10.4.2012.
Fernández Martínez v. İspanya, AİHM [GC] B. No: 56030/07, 15.5.2012.
Mahmundi ve diğerleri v. Yunanistan, AİHM, B. No: 14902/10, 31.7.2012.
De Souza Ribeiro v. Fransa, AİHM, B. No: 22689/07, 13.12.2012.
S.H.H. v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 60367/10, 29.1.2013.
Horváth and Kiss v. Macaristan, AİHM, B. No: 11146/11, 29.1.2013.
Aden Ahmed v. Malta, AİHM, B. No: 55352/12, 23.7.2013.
Blokhin v. Rusya, AİHM [GC] B. No: 47152/06, 14.11.2013.
Asalya v. Türkiye, AİHM, B. No: 43875/09, 15.4.2014, Final 15.7.2014.
Tarakhel v. İsviçre, AİHM, B. No: 29217/12, 4.11.2014.
Identoba ve diğerleri v. Gürcistan, AİHM, B. No: 73235/12, 12.05.2015, Final 12.8.2015.
Abdi Mahamud v. Malta, AİHM, B. No: 56796/13, 3.5.2016.
A.B. ve diğerleri v. Fransa, AİHM, B. No:11593/12, 12.7.2016.
Khlaifia ve diğerleri v. İtalya, AİHM, B. No:16483/12, 15.12.2016.
Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, B. Nos. 25794/13 and 28151/13), 22.11.2016, Final 22.2.2017.
Thimothawes v. Belçika, AİHM, B. No: 39061/11, 4.4.2017.
S.F. ve diğerleri v. Bulgaristan, AİHM, B. No: 8138/16, 7.12.2017.
S.M. v Hırvatistan, AİHM, B. No: 60561/14, 19.7.2018.
Khan v. Fransa, AİHM, B. No: 12267/16, 28.2.2019.
G.B. ve diğerleri v. Türkiye, AİHM, B. No: 4633/15, 17.10.2019.
Ilias and Ahmed v. Macaristan, AİHM, B. No: 47287/15, 21.11.2019.
L. R. v. Kuzey Makedonya, AİHM, B. No: 38067/15, 23.1.2020.
Budina and Chaprazov v. Bulgaristan, AİHM, B. No: 12567/13, 16.2.2020.
Kukhalashvili ve diğerleri v. Gürcistan, AİHM, B. Nos: 8938/07 and 41891/07, 2.4.2020.
Kurt v. Austria, AİHM, B. No: 62903/15, 15.6.2021.
R.R. ve diğerleri v. Macaristan, AİHM, B. No: 36037/17, 2.3.2021, Final 5.7.2021.
M.H. ve diğerleri v. Hırvatistan, B. Nos. 15670/18, 43115/18, 4.4.2022.
Darboe and Camara v. İtalya, AİHM, B. No: 5797/17, 21.7.2022.

Anayasa Mahkemesi Kararları¹³⁵

Rıda Boudraa başvurusu, AYM, B. No: 2013/9673, K.T. 21.1.2015.

K.A. başvurusu, AYM, B. No: 2014/13044, K.T. 11.11.2015.

F.A. ve M.A. başvurusu, AYM, B. No: 2013/655, K.T. 20.1.2016.

A.S. Başvurusu, AYM, B. No: 2014/2841, K.T. 9/6/2016, R.G. 29.6.2016, S.29757.

¹³⁵ Bütün AYM kararlarına Mahkeme'nin kararlar bilgi bankası üzerinden erişim sağlanmıştır. <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>> (s.e.t. 20.9.2024)